
Gorazd Makarovič

Janez Svetokriški o svetniških zavetnikih in zavetnicah

Iz petih knjig slovenskih pridig, ki jih je napisal kapucinski pridigar Janez Svetokriški in so bile natisnjene med letoma 1691 in 1707, so povzete obravnave zavetniških svetnikov in svetnic.

Based on five volumes of Slovene sermons, published between 1691-1707, the paper focuses on the treatment of male and female patron saints of Ioannes Baptista a Sancta Cruce Vipacensi Capucinus.

V krščanskem verovanju je sveti zavetnik ali zavetnica svetnik ali svetnica, ki je po tradiciji v nebesih poseben priprošnjik oziroma priprošnjica in zaščitnik oziroma zaščitnica kraja, pokrajine, osebe, skupine oseb in vrste dejavnosti za njihov blagor, dobrine in zoper njihove tegobe, nesreče in stiske. Pojem svetega zavetništva se je razvil iz patronata cerkva, ker so jih postavljali na grobove mučencev; ti so ob prvih menihih prvotno veljali za svetnike, ker so umrli v krščanski milosti. Pozneje je postal svetniški naslov individualno častno priznanje za krščanstvu najbolj vdane in zaslužne umrle kristjane, ki jim gre javno čaščenje. Svetniške osebe je najprej oblikovala tradicija, nato so jih potrjevali lokalni škofi; lokalno razglašanje beatifikacije, predstopnje svetništva umrlega ali umrle so še v 17. stol. opravljali lokalni škofi; kanonizacijo, potrditev umrlega ali umrle za svetnika oziroma svetnico opravlja v Rimsko katoliški cerkvi od 13. stol. le papež (Livingstone 1997: 174, 280, 1234, 1444, 1445; Hinnells 1987: 280; Attwater 1981: 11–15).

Čaščenje svetnikov in svetnic, h katerim so se rimsko katoliški in pravoslavni kristjani zatekali s prošnjami za varstvo in pomoč v zemeljskih tegobah, je različno glede na pokrajine in glede na čas. Zato je hagiografska literatura pri raziskovanju tovrstnega verovanja na Slovenskem le delno uporabna. Že kratek pregled različnega zavetništva v sosednjih pokrajinah jasno pokaže, da lahko posploševanja in v časovnem nizu nepotrene indukcije vodijo le v zmote, in da je potrebno vsako tovrstno vedenje utemeljiti ali potrditi na konkretnih, časovno in prostorsko določljivih pričevanjih s slovenskega ozemlja. Dragocen tovrsten vir so slovenske pridige Tobije Lionellija, Janeza Svetokriškega (gl.

Rupel 1991; Pogačnik 1990; Pogačnik 2000). Pridige je med l. 1691 in 1707 izdal v petih obsežnih knjigah. Ker je živel in pridigal v Trstu, Sv. Križu v Vipavski dolini, Ljubljani, Novem mestu, Gorici in še kje, domnevamo, da je v slovenskih krajih tudi širil svoje predstave o specializiranih svetniških zavetnikih in zavetnicah, ki so nastale tako po hagiografski literaturi kakor tudi po poznavanju domače verske prakse vernikov. Seveda pa je rešitev hkratnega vprašanja, koliko so se te predstave v teh pokrajinah razširile in koliko so se razlikovale od udomačenih kulturnih praks in predstav, odvisna od drugih virov.

V tem besedilu so najprej v drobnejšem tisku nanizani povzetki omemb in obravnava Svetokriškega o svetniških zavetnikih in zavetnicah. Urejeni so abecedno po izvorno zapisanih oblikah svetniških imen. Povzetkom o sveti osebi sledi komentar pisca teh vrstic.

Sklep spisa vsebuje tudi sezname stisk in tegob in dobrin, zoper katere oziroma za katere proslcem pomagajo ustrezne specialne svetniške zavetniške osebe, in seznam stanov, iz katerih izvirajo svetniki in svetnice. Oboje je pregledni izvleček prej navedenih povzetkov iz pridig Janeza Svetokriškega.

Zavetniški svetniki in svetnice, omenjeni v pridigah Janeza Svetokriškega

S. Abundi je svetnik iz stanu zakristanov. Svetokriški navaja stanove kot družbeni rodovnik določenih svetnikov, ki pričajo, *de v'slednem Janu lahko se morimo isvelizhat, aku li hozhemo. Inu s'en exempel Celsarji imajo Celsarja S. Henrica, krajtlj S. Ludouika. Firsthti S. Giuilhelma.. Sacriřtani s. Abundia* etc (Svetokriški II 1691: 194, 195).

Pisec teh vrstic nisem ugotovil, na katerega svetnika je mislil Svetokriški (najbrž gre za imensko izvedenko iz latinskega adverba *abunde*, morda celo za nesporazum).

S. Aegidius je svetnik, ki mu je Bog dal, tako kakor nekaterim drugim svetnikom *eno fuřebno mozh, inu gnado venih gvishnih potrebah, inu bolesnah pomagat taiftom, kateri andohtliu se nym perporozhe*. S. Aegidiusu je dal *oblast zhes urozhino* (Svetokriški III 1696: 434).

Mišljen je Aegidius puščavnik (Attwater 1981: 155; Schaubert 1995: 453, 454), slovenske imenske oblike, npr. Egidij, Tilen, Tilih, Tilj do časa Svetokriškega, še niso izpričane (Keber 1988: 157, 158). Svetnik je eden izmed 14 svetih pomočnikov v sili (Livingstone 1997: 136, 676; Badurina 1979: 189; Seibert 1989: 236). Na Slovenskem so sv. Egidija sicer poznali, kakor priča npr. kiparska upodobitev tega svetnika iz 2. polovice 15. stol. v cerkvi nad Repnjami, toda vsaj v 17. stol. ni bil zelo popularen; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem je svetnik naveden kot patron samo sedmih cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 746, 766, 791, 793, 826, 831).

S. Aetiuf je svetnik iz stanu pastirjev (*pařterij*, gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Morda gre za pridigarjevo nedoslednost; svetnik je bil arijanski škof (Livingstone 1997: 23). Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Agapita je svetnica iz stanu kmetic (*kmeteze*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Najbrž je miřljena sv. Agapija mučenka, čaščena v pravoslavnih Cerkvah (Furnoagrofot 1968: 320). V hagiografiji zahodne Cerkve sta znana predvsem sv. Agapitus iz Praenesteja (Schauber 1992: 429) in sv. Agapetus papež (Livingstone 1997: 27). V 17. stol. so na Kranjskem vsaj nekateri izobraženci vedeli za tri svetnike z imenom Agapit, za katere so mislili, da so povezani s to deželjo (Valvasor 1689, 8. knj.: 497, 498, 582).

S. Agatha Diviza inu Marterniza je svetnica *Nasha Sveta Pomozhniza*, ki so jo hudo mučili in ji odrezali prsi. Takoj po smrti se je zgodil čudež; z njeno ruto so pregnali izbruh lave nazaj v Vezuv in to delajo še zdaj, da spoznamo, kako Bog *volnu pomaga tajftom, kateri S. Agatho v' svojh potreboh andohltiu na pomozh klizhejo* (Svetokriški III 1696: 156, 158, 160–162, 164). Zaradi vrste mučeništva je svetnica ženska zavetnica: *kadar eno shensko pershono perfi bole, inu potle osdravi pres konza S: Agatoh huall* (Svetokriški I/1 1691: 184) in zavetnica za bolezni prsi sploh (Svetokriški III 1696: 434).

Gre za Agato iz Catanije. Svetokriški je zamenjal Etno z Vezuvom, pajčolan, ki naj bi bil svetničin in s katerim naj bi ustavili tok lave, je relikvija v Cataniji (Schauber 1995: 56, 57; Attwater 1981: 34; prim. Ferguson 1961: 102). Predstavo o zavetništvu zoper bolezni prsi so nazorno širile upodobitve, na katerih so odrezane prsi, svetničin atribut (Hall 1991: 4; Wimmer 1990: 124). Takšna je npr. že svetničina kiparska upodobitev iz druge polovice 15. stol. v cerkvi v Britofu pri Kranju; tudi Svetokriški je videl svetnico z odrezanima dojka na krožniku na sliki iz l. 1668 v kapucinskem samostanu v vipavskem Svetem Križu: Agata je tam upodobljena med drugimi svetniki in svetnicami pod sv. Trojico.

S. Agnes Diviza inu Marterniza je svetnica *Nasha Sveta Pomozhniza*, katero *pohleuno profimo profsi sa naf' tvojga Nebeljhkiga Shenina* (Svetokriški III 1696: 113–116, 118, 124).

Mišljena je Agnes iz Rima, slovensko vsaj že v 15. stol. imenovana Neža (Schauber 1995: 29, 30; Attwater 1981: 35; Keber 1988: 308, 309; Blaznik 1963: 403, 404). Svetnica je bila v 17. stol. na Slovenskem precej znana; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem je navedena kot patrona 14 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 718, 737, 755, 756, 763, 772, 781, 797, 799, 802, 813, 814, 822, 830). Na njeno priljubljenost kaže sporočilo, da so število romarjev, ki so 29. avgusta 1688 prišli v sv. Neži posvečeno cerkev na Kumu, ocenili kar na okoli 50 tisoč (Valvasor 1689 8. knj.: 802).

S. Aleff je *S. Pomozhnik nafh*. Ko svetnik umre, *sazhneo bohlike is celliga mesta h' temu S. truplu pelati*; izjava pač kaže, v kakšnih tegobah naj bi verniki prosili svetnika za pomoč (Svetokriški III 1996: 359, 371).

Mišljen je Alexius iz Edese, slovensko šele v novem veku imenovan Aleš (Schauber 1995: 364; Attwater 1981: 39, 40; Keber 1988: 100). Verjetno je najstarejša upodobitev tega svetnika na Slovenskem šele na freski iz l. 1504 v cerkvi sv. Primoža nad Kamnikom; tudi v 17. stol. na Slovenskem svetnik ni bil priljubljen; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Alexander je svetnik iz stanu volarjev (*volartij*, gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Najbrž je mišljen Alexander mučenik (Attwater 1981, 39).

S. Alo je svetnik iz stanu kovačev (*kouazhij*, gl. S. Abundi, komentar; Svetokriški II 1691: 194).

Mišljen je Eligius iz Limogesa, francosko imenovan tudi Eloi (Livingstone 1997: 538, 539; Attwater 1981: 112, 113; Schauber 1995: 618, 619). Iz 19. stol. je znana slovenska oblika imena Aloj. V poznem srednjem veku so pri nas za svetnikovo specialno zavetništvo vedeli. Na reliefnem sklepniku oboka iz l. 1471 v župni cerkvi v Škofji Loki je upodobljen sv. Eligij, ko podkuje konja; upodobitev je podpis ceha loških kovačev, ki so delno plačali gradnjo oboka. Vendar v 17. stol. na Slovenskem svetnik ni bil priljubljen; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Amand je svetnik iz stanu korarjev (*korarij*, gl. S. Abundi, komentar; Svetokriški II 1691: 195).

Mišljen je sv. Amandus, frizijski apostol, prvi krščanski misijonar med alpskimi Slovani (Livingstone 1997: 48, 49; Miklavčič 1968: 407; Benedik 1991: 33). Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Andri Apostol je svetnik *nafh Sveti Pomozhnik; skufi fnamine S. Krisha je enimu slepimu ozheffa resvetil, taushent drugem je pamet resvetil, de fo fnamine S. Krisha moliti kadar je eniga mertviga oshivil, taushent drugih od fmertit tuga greha k' lebnu te gnade Boshje fo gori vstali* (Svetokriški III 1696: 590, 591, 592).

Seveda je mišljen apostol Andreas; slovenski imenski obliki Andre in Andrey sta izpričani iz poznega srednjega veka (Keber 1988: 108; Blaznik 1963: 369, 370; Kos 1954: 312); ker je to bilo tedaj razširjeno osebno ime, mislimo, da je bil svetnik priljubljen. Svetokriški uporablja drugo slovensko imensko obliko, ki jo sklanja: Andri, Andrea, Andreu (Svetokriški III 1696: 584, 592). Svetnik je bil v 17. stol. na Slovenskem močno čaščen; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem je naveden kot patron kar 36 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 714, 721–723, 725, 736, 740, 744, 746, 747, 750, 758, 764, 765, 773, 774–778, 780, 784, 787, 796, 806, 809, 812, 824, 829, 833, 835). Ohranjeni votivni podobi iz 17. stol., naslikani v zahvalo sv. Andreju, pričata o prošnjah za otroka in za zdravlje bolnice (Zupan 1964: kataloški številki I in 3).

S. Anna je *S. Pomozhniza* in kot *prava Babiza Odreshenika tuga fvejta* zelo mogočna priprošnjica, *sakaj S. Anna lahku fproffi karkuli hozhe od Chrifufu JEfufu, sakaj je njegova Matti, imu nej zviblat, de Maria Diviza, kakor ena hualefina Hzhi pomaga vselej fproffit in svetnica bo gvishno proffila G. Boga sa nafs, zhe my pohleunu, imu andohtliu bomo S. Anno zhaftili*. Svetnica je pomagala celo nekemu turškemu vezirju, ki je na Madžarskem vzel njeno podobo. Na morju ga je rešila pred brodolomom in doma v Carigradu mu je rešila ženo pri težkem porodu; hčer so zato imenovali Ana in vsa družina se je pokristjanila. Zgodba kaže na svetnično zavetništvo pri porodih (Svetokriški III 1696: 395–402).

Predstavo o mogočnosti svetničinega zavetništva so nazorno širile ikonografske upodobitve sv. Ane Samotretje, ki pestuje ali drži Jezuščka in Marijico (Wimmer 1990: 126). Pri nas je npr. lep zgled takšne upodobitve kip iz poznega 15. stol. v Narodni galeriji v Ljubljani. Tudi v poznejših ikonografskih upodobitvah svetnice je poudarjena njena moč, ki izvira iz sorodstvenih vezi: med očarljivejše različice sodijo prizori, v katerih Ana uči Marijico branja, kakor npr. na sliki iz 17. stol. v cerkvi na sv. Lovrencu na Pohorju. Slovenske oblike imena Ana, Anka in Anica so se pojavile vsaj že v zgodnjem novem veku (Keber 1988: 105). Svetnica je bila v 17. stol. na Slovenskem močno čaščena; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem je navedena kot patrona kar 36 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 716, 721, 723, 725, 733, 734, 738, 740, 742, 747, 749, 750, 758, 765, 768, 772, 775, 779, 780, 782, 783, 786, 788, 790, 796, 800, 803, 816, 818, 823, 824, 830, 831, 832).

S. Anton Appat je svetnik *Nafh Sveti Varih, Nafh S. Pomozhnik*, ki je zelo mogočen, saj je premagal vso peklensko vojsko in skušnjave, zato *zhaftimo tedaj nafhtiga S. Variha, inu perporozhimoje njemu* (Svetokriški III 1996: 92–94, 96, 100, 101).

Predstava o zavetništvu sv. Antona Puščavnika za prašiče se je med večinsko nepisanimi nazorno širila z upodobitvami, na katerih je svetnikov atribut prašič, ki sicer v legendi pomeni pojavno podobo hudiča. To zavetništvo, ki ga Svetokriški ne omeni, je na Slovenskem izpričano že l. 1668 (Wimmer 1990: 127; Hall 1991: 13, 14; Ferguson 1961: 105; Makarovič 1991: 15). Svetokriški že rabi na Slovenskem udomačeno obliko

latinskega imena Antonius. Svetnik je bil v 17. stol. na Slovenskem precej čaščen; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem je naveden kot patron 31 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 716, 723, 734, 737, 738, 748, 749, 753, 757, 758, 762, 764, 772, 776, 783, 784, 788, 789, 796, 806, 809, 813, 818, 823, 824, 828, 832, 835; Valvasor 1689, 11. knj.: 483).

S. Anton de Padoua je *nash lubi S Pomozhnik*. Je zelo mogočen svetnik, ki je napravil največ čudežev in jih še danes dela skoraj vsak dan: *ima oblaf od G. Boga prejeto zhef semlo, inu Nebeffa; zhefs ludy, inu shivino*. Čudežev je toliko, da jih v pridigi ni mogoče naštet: *poprej bi li jeft upal fvejde na Nebefsih sisheteti, kakor zhuda od S. Antona doperneffene*. Na možno vrsto pomoči kažejo nekateri čudeži. Ljudje raznih narodnosti, ki so poslušali svetnikovo pridigo, so hkrati slišali njegov govor vsak v svojem jeziku *po Shpanish, Franzeshish, Latniski, Lashki, Slovenski, Grekish, Haebreish*. Svetnikovi čudeži so znani v najsrečnejši Padovi, v svetnikovem rojstnem mestu Lizboni in povsod: *Sposnaj ti krajlevstvu Portugalsku, Franfku, Shpansku, Polsku, Nemshka, inu lasha deshela, inu celli fvej, tudi ta novi v' Indiah, Gongo, Songo, Zingo &c.* Glede na prošnje svetnik da ali prepreči dež in točo, reši ljudi na morju, ozdravlja razne bolezni, izganja zlega duha iz obsedencev; enkratno je bilo svetnikovo poklicanje pogubljenca iz pekla, *de je mogal piffmu dati, de flegar nej nezh dolshan*. Omenjena je tudi prošnja sv. Antonu za pomoč ob porodu (Svetokriški III 1996: 300, 301, 304–309; IV, 383).

Svetokriški že rabi slovensko obliko latinskega imena Antonius. Svetnik je bil v 17. stol. na Slovenskem znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem je naveden kot patron 17 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 718, 735, 738, 741, 748, 749, 754, 768, 774, 775, 783, 790, 808, 814, 836). V 17. stol. so vsaj nekateri izobraženci mislili, da je povezan z našimi kraji, ker je prišel v Gorico in v Trst in tam ustanovil samostana (Valvasor 1689, 8. knj.: 498). Votivna slika iz 17. stol. priča o tednji plemiški ali meščanski prošnji sv. Antonu Padovanskemu in Mariji Devici za pomoč v bolezni (Zupan 1964, kataloška številka 179). Po poročilu iz 17. stol. je v cerkvi sv. Antona Padovanskega v Veliki Štangi ozdravelo mnogo prosilcev, med njimi hud kilav bolnik, spregledal je tudi slepec (Valvasor 1689 8. knj.: 768).

S. Apollonia Diviza inu Marterniza je svetnica *nasha S. Pomozhntza*, ki je bila hudo mučena; izbili in izdrli so ji tudi zobe. Bog ji je podelil milost in posebno moč, da zoper bolezni zob pomaga prosilcem, ki se ji pobožno priporočijo (Svetokriški III 1696: 166, 168, 171–174, 434); *kadar pak eniga lobe bole, Ah kultikain oblubi ftruj A S: Poloniae* (Svetokriški I/1 1691: 184).

Pri slednjem zapisu svetničinega imena gre za tiskarsko napako; slovenske imenske oblike, kot so Polona in Polonka, v času do Svetokriškega niso izpričane. Seveda je mišljena Apollonia Aleksandrijska. Predstava o zavetništvu zoper zobne bolezni se je med nepismene nazorno širila z upodobitvami, na katerih so klešče z izpuljenim zobom svetničin atribut (Wimmer 1990: 127; Hall 1991: 18). Takšna reliefna upodobitev svetnice, ki drži zob v prepričljivo velikih kleščah je npr. na sklepniku oboka iz l. 1497 v cerkvi v Šentrupertu na Dolenjskem. V 17. stol. na Slovenskem svetnica ni bila zelo znana; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni navedena kot patrona niti ene cerkve (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Apronian je svetnik iz stanu biričev (*berzhij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Pisec teh vrstic nisem ugotovil, na katerega svetnika je mislil Svetokriški.

S. Arnald je svetnik iz stanu organistov (*organifti*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Mišljen je sv. Arnold iz Arnoldsweilerja, ki je bil glasbenik (Schauber 1992: 365, 366). Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Bassitilla je svetnica iz stanu zakonskih žena (*sakonske*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Morda gre za pomoto. Sv. Basilissa iz Nikomedije je bila devetletna mučenka (Schauber 1992: 457), sv. Basilia je bila devica in mučenka (Badurina 1979: 139).

S. Bernard je svetnik iz stanu opatov (*appati*, gl. S. Abundi, komentar; Svetokriški II 1691: 195). Imel je čudežne moči: prerokoval je za starše svojih redovnih sobratov, da bodo ozdravili, čeprav so zdravniki nad njimi že obupali, ozdravil je *mertvashko bolefen*, kap, enajstim slepcem je povnil vid, ozdravil je osemnajst hromih, mnogo nemih, mrzličnih, gluhih in drugih (Svetokriški III 1696: 452).

Seveda je mišljen sv. Bernard iz Clairvauxa, ustanovitelj cistercijanskega reda; iz nekaterih nadržbnosti govora poslušalcem pridige (Svetokriški III 1696: 448) je razvidno, da so cistercijani. Potemtakem je bila pridiga v samostanih ali v Stični ali v Kostanjevici in v nji zato ni izrecno omenjeno zavetništvo, o katerem sklepamo iz omemb njegovih čudežnih ozdravitev (Smolik 2000: 329).

S. Blash je svetnik *Najh Sveti Pomozhnik*, ki je bil tako svet, da so v puščavi divje in domače živali čakale, da jim je podelil *svoj Sveti shegin*, da so ozdravele. Zapovedal jim je, da morajo biti človeku pokorne in da mu ne smejo *shkodovat na shivotu, inu na blagu*. Sicer je Blaž znan po pomoči pri boleznih: ozdravil je slepe, hrome, neme in fantiča, ki se mu je v grlu zataknila ribja kost in je bil pred zadušitvijo: *Sapovej S. Blash, de kust ima vun skozhit, buga ter s' garla vun skozhi*. V zvezi s tem mu je Bog podelil posebno moč: *Sakaj Kadarkuli Je permiri de enimu v' garli kuht oltane, inu kadar rezhe ta bolni, ali en drugi s' pravo andohtio, inu vpanjam: Blafius Christi Martyr dicit tibi, aut ascende, aut descende. Ta bolni prezej Je reshi* (III, 146–150, 154). Sicer je Bog podelil Blažu posebno milost za pomoč pri vseh boleznih grla (Svetokriški III 1696: 434).

Mišljen je seveda sv. Blasius, v imenu katerega so duhovniki od 16. stol. blagoslavljali s prekrižanima blagoslovljenima svečama pod grlom vernika (Schauber 1995: 51). Svetnik sodi med 14 svetih pomočnikov v sili, zlasti zoper boleznih grla (Badurina 1979: 189; Seibert 1989: 60). Slovenska imenska oblika Blaž ali Blaz je izpričana vsaj od 15. stol. (Keber 1988: 132). V poznem srednjem veku je mnogo ljudi nosilo svetnikovo ime (Kos 1954: 314), kar kaže na tedanje svetnikovo priljubljenost. V 17. stol. je bil na Slovenskem svetnik najbrž manj čaščen; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Bonaventura je svetnik iz stanu kardinalov; je priprošnjik s posebno božjo milostjo za pomoč prosilcem zoper protin (*potogram*; Svetokriški II 1691: 195; Svetokriški III 1696: 434).

Svetokriški, ki je bil kapucin, pripadnik veje frančiškanskega reda, imenuje svetnika frančiškana *moi lubi Sveti Pomozhnik, Firsh tih drugyh Vuzhenikou*, vendar je verjetno mislil na svetnika tudi kot na priprošnjika poslušalcev, ker omeni čudež oživitve mrtvega otroka, čudežno pomoč pri porodu in pomoč bolnim in revnim. Podobno je mogoče širše razumeti tudi pridigarjevo prošnjo, izraženo v prvi osebi ednine: *pomagaj meni v fih moih potrebeh* (Svetokriški III 1696: 349–357). Seveda je mišljen Bonaventura frančiškan, škof in kardinal, ki se je prvotno imenoval Giovanni Fidanza (Schauber 1995: 359, 360).

S. Bonifacius je svetnik iz stanu škofov (Svetokriški II 1691: 195).

Mišljen je sv. Bonifatius škof, apostol Nemčije (Livingstone 1997: 223, 224; Schauber 1992: 272–275). Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Caietanus je svetnik, ki mu je Bog dal, tako kot nekaterim drugim svetnikom *eno fušebno mozh, inu gnado venih gvishnih potrebah, inu bolesnah pomagat taistom, kateri andohitlivi se nym perporozhe*. S. Caietanusu je Bog dal *oblafit zhefs potrefs* (Svetokriški III 1696: 434).

Mišljen je sv. Gaetano iz Tiene, ustanovitelj teatinskega samostanskega reda (Attwater 1981: 77, 78; Schaubert 1995: 406, 407). Slovenska, nemški enaka imenska oblika Kajetan v času Svetokriškega in pred njim ni izpričana. Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Catharina Diviza inu Marterniza je *našha Sveta Pomozhniza. Je polna dobrute, inu milofiti, kateru lahko dol vřamemo s' tiga, ka se je vidtu, kadar glavo řo y bili odřekali, kir nej kry tekla is nje řhivota, ampak mleku, řpomin te milofiti: Sa tiga volo vřyh našihj potrebah řhiher se pertozhimo, inu perpotozhimo Nashi S. Pomozhnizi S. Catharini, dokler je polna mleka te milofiti, inu she danashni dan řvera s' nje S. Trupla enu ořle, kateru te bolne osdravi* (Svetokriški III 1696: 573, 580–582).

Mišljena je sv. Catharina iz Aleksandrije, saj Svetokriški omenja tudi edinstveno značilnost iz legende o njej, po kateri je spreobrnila v krščanstvo petdeset poganskih učenjakov (Svetokriški III 1696: 575). Svetnica je ena od 14 svetih pomočnikov v sili, zlasti zoper boleznj jezika in govorjenja (Badurina 1979: 189) in za večjo mlečnost mater (Seibert 1989: 236). Skrajšani slovenski imenski obliki Katrej in Katrija sta izpričani iz poznega srednjega veka (Keber 1988: 235; Blaznik 1963: 392). Sv. Katarina je bila v 17. stol. na Slovenskem močno čaščena; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem je navedena kot patrona kar 33 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 715, 718, 719, 721, 723, 724, 729, 737, 738, 747, 749, 753, 756, 757, 763, 765, 768, 775, 779, 780, 782, 793, 803, 806, 808, 813, 818, 823, 832; Valvasor 1689, 11. knj.: 484). Svetničino moč in veljavnost so potrjevale upodobitve, na katerih je prikazana njena zaroka z Jezuščkom, npr. na sliki iz 17. stol. v cerkvi v Radovljici.

S. Christof je svetnik, ki mu je Bog dal, tako kot nekaterim drugim svetnikom *eno fušebno mozh, inu gnado venih gvishnih potrebah, inu bolesnah pomagat taistom, kateri andohitlivi se nym perporozhe*. Christofu je dal oblast *zhefs nerodovitnoft te semle* (Svetokriški III 1696: 434).

Mišljen je Christophoros mučenec, nosilec Kristusa (Attwater 1981: 85; Schaubert 1995: 377, 378). Kakor pričajo freskantske upodobitve (Stele 1969: 24, 25), so na Slovenskem svetnika v srednjem veku močno častili, zlasti še od velike kuge sredi 14. stol. (Makarovič 1991: 22, 23). Zavetništvo za rodovitnost zemlje temelji na legendi, po kateri je svetnik na Jezuščkovo zapoved svojo oporno palico zabodel v zemljo in naslednji dan je palica ozelenela, se razcvetela in rodila (Hall 1991: 171; Seibert 1989: 69; Ferguson 1961: 113). Na slovenskih gotskih freskah na cerkvenih zunanjščinah so upodobitve ozelenele palme ali drugega drevesa v svetnikovih rokah navadne, npr. v Gostečah iz začetka 15. stol. Svetnik sodi med 14 svetih pomočnikov v sili, zlasti zoper nenadno smrt (Livingstone 1997: 136, 338; Badurina 1979: 189; Metford 1983: 68). Zapis *Chriřhof* v Promptuariumu je seveda tiskarska napaka. Na Slovenskem navadna imenska oblika Kriřtof je bila znana vsaj že od konca 14. stol. (Keber 1988: 245, 246). V 17. stol. je bil svetnik najbrž malo čaščen; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem je omenjen kot cerkveni patron ene same cerkve (Valvasor 1689, 8. knj.: 787).

S. Ciriacus je svetnik iz stanu rabljev (*rabelnij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Mišljen je sv. Cyriacus mučenec, eden 14 svetih pomočnikov v sili, zlasti v smrtnem boju (Livingstone 1997: 136; Schaubert 1992: 408; Badurina 1979: 183; Seibert 1989: 236; Metford 1983: 78). Po legendah je bil deček ali diakon; Svetokriški ga je postavil v

rabeljski stan najbrž glede na upodobitve, na katerih je svetnikov atribut meč. Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Clara Diviza je svetnica *najša Sveta Pomozhniza*. Je v posebni božji milosti: *vezokrat Kristus je S. Clari prikasal, kadar njegovo britko martro je premishlovala, inu gnadodal de skuji Inamine S. Crisha velike zhude je dopernashala*. Ozdravila je blaznost, davljenje s požrtim kamnom, raka na prsih, vodenico, gluhotu, golšo, jetiko, veliko vročino, z eno žemljo je nasitila 50 nun, prazno posodo je čudežno napolnila z oljem, hudiče je izganjala iz obsedencev, Saracene je pregnala iz samostana (Svetokriški III 1696: 416, 421, 422).

Mišljena je Clara iz Assisija, ustanoviteljica nunskega reda klaris; slovenske oblike njenega imena iz časa Svetokriškega oziroma pred njim niso izpričane (Keber 1988: 237, 238). Pridigarjeve navedbe o svetničinah čudežnih zdravljenih je najbrž treba videti v zvezi s poslušalkami v samostanih klaris v Gorici, Ljubljani, Mekinjah ali Škofji Loki (Rupel 1991: XXI).

S. Columban je svetnik iz stanu plemičev (*shlahtniki*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 194).

Mišljen je sv. Columbanus, irski misijonar med Galci in Alemani, opat v Bobbiu (Livingstone 1997: 380). Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Čofma inu Damian sta svetnika iz stanu zdravnikov (*arzati*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 194).

Že v srednjem veku sta svetnika Cosmas in Damian veljala za zavetnika zdravnikov. V Zlati legendi iz časa okoli l. 1260 je zapisano, da sta bila zdravnika, ki sta čudežno ozdravljala za življenja in po svoji smrti (Jacobus I 1993: 196–198). Na upodobitvah so njeni svetniški atributi zdravniške priprave (Wimmer 1990: 157; Hall 1991: 180). Ob koncu 17. stol. so v Ljubljani ustanovili bratovščino sv. Kozme in Damijana za zdravnike in lekarnarje; v božjepotni cerkvi na Krki na Dolenjskem, posvečeni svetnikoma, naj bi se med l. 1646–1710 zgodilo 69 čudežnih ozdravitev (Kuret 1989/2: 11, 12). Svetnika sta bila v 17. stol. na tedanjem Kranjskem patrona šestih cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 727, 732, 739, 777, 781, 813).

S. Crifpin je svetnik iz stanu čevljarjev (*shushterij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 194). *Shushteria sta bila sveti Crifpus, inu Crifpianus* (Svetokriški V 1707: 34).

Po legendi je svetnik skupaj s sv. Crispinianom čevljaril v Soissonsu (Livingstone 1997: 431; Metford 1983: 75). O zavetništvu čevljarjev v srednjem veku na Slovenskem kar najbolj nazorno priča reliefna upodobitev obeh svetnikov pri čevljarskem delu na sklepniku oboka škofjeloške župne cerkve, datiranega z letnico 1471; upodobitev je svojevrsten podpis čevljarskega ceha, ki je prispeval denar za gradnjo oboka. Svetnika sta bila v 17. stol. na Slovenskem malo čaščena; niti enkrat nista omenjena v opisu cerkva in oltarjev na tedanjem Kranjskem (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Cyrill je svetnik iz stanu patriarhov (*patriarhy*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Mišljen je Cyrillus, patriarh Aleksandrije, nasprotnik arijanizma in nestorijanizma (Livingstone 1997: 443; Schaubert 1992: 319). Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot

cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Elena je svetnica iz stanu cesaric (*cefsarize*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Seveda je mišljena sv. Helena, mati cesarja Konstantina. V 17. stol. je bila svetnica patrona 16 cerkva na tedanjem Kranjskem (Valvasor 1689, 8. knj.: 722, 723, 731, 735, 749, 763, 776, 781, 790, 813, 827, 830, 832, 833, 836).

S. Eliej je svetnik, ki mu je Bog dal, tako kot nekaterim drugim svetnikom *eno fušebno mozh, inu gnado venih gvishnih potrebah, inu bolesnah pomagat tajstom, kateri andohtliivu je nym perporozhe. Zhes element tiga luffta reshit je dal oblafi S. Elieju. Je rejfs de tudi s' luffta prideio štrele, katere ludy, inu shivno pobitejo, satoraj pravu šturite de S. Eliafu je perporozhite, ali vener štrele nikar cellimu meftu, temuzh li enimu, ali duema shkodo šturj*; svetnik je znan po uspešni priprošnji za dež (Svetokriški III 1696: 275, 276, 434; Svetokriški IV 1700: 438).

Mišljen je prerok Elias, slovensko Elija, ker je bil na ognjenem vozu dvignjen v nebo po zračnih višavah (*Sveto pismo stare zaveze*; Druga knjiga kraljev 2: 11). Predstavo o njegovi oblasti nad zrakom so nazorno širile upodobitve, na katerih sedi na vozu, ki plava po zraku (Wimmer 1990: 136; Hall 1991: 123). Svetnik je bil v 17. stol. patron petih cerkva na tedanjem Kranjskem (Valvasor 1689, 8. knj.: 717, 733, 809, 814, 818).

S. Elisabeth Uduva je svetnica iz stanu kraljic (*krajlize*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195). Je *Nasha Sveta Pomozhntza*. Za življenja je pomagala revežem, na svoje stroške je postavila špital, v katerem je oskrbovala mnogo beračev in bolnikov in jim lastnoročno stregla (Svetokriški III 1696: 560, 563, 566–568, 570).

Mišljena je sv. Elisabeth von Thüringen, hči ogrskega kralja Andreja II, ki ji je mož umrl na križarski vojni (Badurina 1979: 218; Livingstone 1997: 540; Schaubert 1992: 596–598; Metford 1983: 92). Predstavo o njenem zavetništvu so nazorno širile upodobitve, na katerih so svetničini atributi: berač, pohabljenec, žlica, kruh, ribe, košarica, vrč (Wimmer 1990: 137). Pri nas kaže na takšno zavetništvo npr. slika iz 17. stol., ki je v svetnici posvečeni cerkvi na Pristavi pri Polhovem Gradcu; na upodobitvi sv. Elizabeta daruje reveže. Svetnica je bila v 17. stol. patrona treh cerkva na tedanjem Kranjskem (Valvasor 1689, 8. knj.: 718, 724, 747). Iz poznega srednjega veka je izpričana slovenska imenska različica svetničinega imena Špeta (Blaznik 1963: 418).

S. Elziar je svetnik iz stanu grofov (*groffi*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 194).

Pisec teh vrstic nisem ugotovil, na katerega svetnika je mislil Svetokriški.

S. Eufstachi je svetnik iz stanu lovcev (*tagrij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Mišljen je sv. Eustachius, eden izmed 14 svetih pomočnikov v sili, zlasti zoper življenjske težave (Badurina 1979: 189; Livingstone 1997: 136, 576; Schaubert 1992: 488, 489; Seibert 1989: 236). Že v srednjem veku je veljal za zavetnika lovcev, ker je na lovu z njim spregovoril Jezus v podobi jelena, kot sporoča Zlata legenda iz časa okoli l. 1260 (Jacobus II 1993: 266). Predstavo o lovskem zavetništvu so nazorno širile upodobitve svetnika na lovu oziroma ob jelenu (Wimmer 1990: 139; Hall 1991: 87). Svetokriški že uporablja slovensko obliko svetnikovega imena. Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Eufstachia je svetnica iz stanu deklet (*dekilze*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Ni jasno, na katero svetnico je mislil Svetokriški. Deklico sv. Eustachium in njeno mati

Paulo je sv. Hieronim napotil v puščavniško življenje (Livingstone 1997: 576), sv. Eustachia je sedemnajstletna stopila v samostan v Padovi (Schauber 1992: 65, 66).

S. Eulogius je bil kovač (*kovazh*; Svetokriški V 1707: 39).

Pridigar je tu bržkone zamenjal ime sv. Eligija, ki je bil kovač, z imenom Eulogij, ki sta ga imela svetnika, ki nista bila kovača; eden je bil patriarh v Aleksandriji, drugi mučenik v Cordobi. Gl. S. Alo.

S. Flavia Domitilla je svetnica iz stanu gospodičen (*golpodizhne*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Mišljena je svetnica hči cesarja Vespazijana (Livingstone 1997: 499; Attwater 1981: 249; Schauber 1995: 217). Na Slovenskem je bila v 17. stol. svetnica neznana ali komaj znana; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjena ne kot cerkvena patrona, ne kot upodobljena na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Florian marternik je svetnik *najh lubi S. Pomozhnik, najh Varih, ki ga je G. Bog pognadal, de karkuli profi od G. Boga sprofli sa tajste, kateri andohkli je njemu perporozhe. Sušebno pak gnado G. Bog je njemu dal zhes element tiga ognia, reshit.* Ob svetnikovih čudežih sta poslušalcem omenjeni ob velikem požaru tudi konkretna rešitev njihovega mesta pred popolnim uničenjem in zidava votivne cerkve sv. Florijanu, ki še ni končana in jo je treba dovršiti: *Nikar taku N. N., de G. Bug vafs nebo shtraifal, ampak dopolnite vasho oblubo, puštite neštani drugu šidajne, nenuznu shpendovanje, ter to S. Cerku šydut dokonzhate, ter vafs sagvisham de S. Florian vafs bo pred ogniom obvarval* (Svetokriški III 1696: 269–273, 275–279, 434).

Pridiga s temi omembami je bila v Ljubljani; kjer je l. 1660 požar uničil 15 hiš, so ob zgornjem podaljšanem koncu današnje Rožne ulice postavili votivno cerkev sv. Florijanu (Rupel 1991: 206). Nazorno predstavo o svetnikovem zavetništvu zoper požar so širile upodobitve, na katerih je njegov atribut golida ali škapec (Wimmer 1990: 142; Hall 1991: 93); golida je npr. kar veristično izrezljana na svetnikovem kipu iz začetka 16. stol. v cerkvi na Kojskem. Na sliki iz 17. stol. v cerkvi na Zgornji Muti je v ospredju upodobljeno Florijanovo mučeništvo, daleč v ozadju pa je na oblakih svetnik naslikan še enkrat, ko iz velikega škafa zliva vodo na gorečo hišo. Ponekod so ga uvrščali med 14 svetih priprošnjikov v sili (Seibert 1989: 237). Svetnik je bil v 17. stol. patron 16 cerkva na tedanjem Kranjskem (Valvasor 1689, 8. knj.: 738, 739, 741, 744, 747, 764, 792, 807, 808, 812, 816, 818, 826, 830, 836; Valvasor 1689, 11. knj.: 483). Ohranjeni votivni sliki s konca 17. stol. pričata o tedanjih prošnjah svetniku za varstvo pred požarom in pomoč ob požaru (Zupan 1964: kataloška številka 52 in 223).

S. Foca je svetnik iz stanu vrtnarjev (*gortnarij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Mišljen je svetnik mučenik Phocas iz okolice mesta Sinope, kjer se je preživljal z vrtnarjenjem in prodajo vrtnin (Attwater 1981: 286; Veriti I 1828: 482, 483). Častili so ga predvsem v pravoslavnih Cerkvah (Furnoagrofiot 1968: 340, 356). Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Francisca je svetnica iz stanu vdov (*vudove*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1991: 195).

Mišljena je sv. Francesca iz Rima, vdova po Lorenzu Ponzianiju (Livingstone 1997: 631; Miklavčič 1968: 666–671). Na Slovenskem je bila v 17. stol. svetnica neznana ali komaj znana; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjena ne kot cerkvena

patrona, ne kot upodobljenka na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Seraphinski Ozhe Franciscus. Svetokriški, ki je bil kapucin, v pridigi imenuje svetnika iz Assisija, ustanovitelja frančiškanskega reda, kamor sodijo tudi kapucini, svojega očeta. Najbrž ga zato izrecno ne imenuje za varuha ali pomočnika; na zavetništvo posredno kažejo navedbe svetnikovih čudežev. *Franciscu tudi vfi elementi, inu shivali fo pokorne bile, de celli svejt se je na tem zhudil. Nebesja po nozhi se njemu svetlobo poslale. Ogin sgubi na besedo S. Francisca svojo urozhufi. Morje tihu postane, inu zhojn pele kamar Franciscus sapovej, kadar timu folku je pridigval. Voda na sapuid S. Francisca dobru vinu rata. Tize kadar ym je sapovedal fo lepu peje, kadar pak ym je rekal molzhati fo mauzhale. Enimu shkodlivimu grofovitnimu volku je sapovedal, de nima vezh shkode dellat, kar prezej krotak kakor enu Jagne rata. Cillu smert je bila njemu pokorna, sakaj se bere od Svetiga Francisca de 30. mertuih je oshivil. Inu kar je she vezh, je profil eniga Angela, de enimu potrebnimu kmetu eno nyvo je bil soral. Je bil shal pridigvat Turkam ta S. Evangelij, inu Sultana je bil k' pravi veri perpravil, inu s' jezhe 30000. taushent karshenikou reshil* (Svetokriški III 1696: 506, 510, 517).

Omenjene pridigarjeve navedbe o sv. Frančišku je treba videti v zvezi s pridiganjem v ustreznih slovenskih samostanih (Smolik 2000: 329, 330).

S. Frumentij je svetnik iz stanu trgovcev (*kupcij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 194).

Mišljen je sv. Frumentius, trgovec iz Kartagine, ki so ga zaradi katolištva usmrtili arijanci (Livingstone 1997: 644; Miklavčič 1968: 808). Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Genesij je svetnik iz stanu komedijantov (*comedianti*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Mišljen je sv. Genesius mučenec, zavetnik igralcev, ker je postal kristjan potem, ko je igral bogataša, ki išče večno življenje in zve za Jezusa Kristusa (Metford 1983: 107). Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Gentian je svetnik iz stanu krčmarjev (*ohfsterij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 194).

Morda je mišljen sv. Gatianus? (Schauber 1992: 651). Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem nista kot cerkveni patron ali upodobljenec na oltarju omenjena ne Gentian ne Gatian (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Giuilhelm je svetnik iz stanu knezov (*firshti*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 194).

Mišljen je sv. Wilhelm Akvitanski, državnik in vojskovodja Karla Velikega (Schauber 1992: 257). Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Gothard je svetnik *Nafh lubi S. Pomozhnik*. Med svetnikovimi čudeži so omenjeni pretvorba močvirja v rodovitno zemljo, ozdravitev slepe žene, ozdravitev gobavca. Po smrti je svetnik ozdravil še druge bolnike: *Kadar fo shlishali ludje de S. Gothard je umerl, is celle deshele fo ukuppaj tekli, inu te bolne k' temu S. Truplu pelali, inu vfy taifiti, kateri s pravo vero se fo njemu perporozhili fo osdravili*. Omenjene so ozdravitve noge, zlomljene hrbtenice, skrčenosti, slepote: *Satoraj N. N. perporozhitefe v' vashyh bolesnah s' pravo vero, inu s' uppajnam, ter bote sdrauje dofegli, inu G. Boga zhaftili*. Še posebno moč je dal Bog Gothardu *zhefs kathar* (Svetokriški III 1696: 281, 287–289, 434).

Mišljen je sv. Godehard von Hildesheim (Livingstone 1997: 695, 696; Schaubert 1992: 206–208). Svetnik je bil v 17. stol. patron ene same cerkve na tedanjem Kranjskem (Valvasor 1689, 8. knj.: 817).

S. Grogor Papesh je svetnik iz stanu *papežev* (*papeshi*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195); svetnik je *Nash S. Varth, Nash S. Pomozhnik* (Svetokriški III 1696: 195, 203).

Papeža svetnika z imenom Gregorius sta dva: Gregor I. Veliki in Gregor II. Sv. Gregorju sta bili v 17. stol. na Kranjskem posvečeni dve cerkvi (Valvasor 1689, 8. knj.: 741, 781). Svetokriški uporablja slovensko obliko svetnikovega imena; drugi slovenski različici Gregor in Gregori sta bili znani v poznem srednjem veku; ker je precej ljudi nosilo to ime, mislimo, da je bil svetnik tedaj precej znan (Kos 1939: 140, 141; Kos 1954: 325, 326; Blaznik 1963: 382, 383).

S. Henric je svetnik iz stanu cesarjev (*caffarij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 194; Svetokriški IV 1700: 420).

Seveda je mišljen sv. Heinrich II, nemški cesar (Schauber 1992: 352, 353). V 17. stol. so na Slovenskem vsaj nekateri izobraženci mislili, da je zaradi zgodovinskih dogodkov svetnik povezan z našimi kraji (Valvasor 1689, 8. knj.: 508, 509), vendar mu ni bila na Kranjskem posvečena nobena cerkev (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Hifidor je svetnik iz stanu kmetov (*kmetij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 194).

Mišljen je sv. Isidor iz Madrida (Schauber 1992: 226, 227; Badurina 1979: 287). Sv. Izidor ni bil v 17. stol. na tedanjem Kranjskem patron niti ene cerkve (gl. Valvasor 1689, 8. knj.). Svetokriški ga je videl naslikanega na sliki iz l. 1668 v samostanu v vipavskem Sv. Križu med upodobitvami drugih svetnikov in svetnic pod sv. Trojico.

S. Hod je svetnik iz stanu glasbenikov (*mufikonti*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Negotovo je, na katerega svetnika je mislil Svetokriški; svetnik s takšnim imenom ni znan. Verjetno gre za biblijskega starozaveznega pravičnika Joba, ki ima v nemščini imensko obliko Hiob. V severozahodni Evropi je v 15. in 16. stol. po grškem Jobovem apokrifu ta pravičnik postal zavetnik glasbenikov; na upodobitvah iz 15.–17. stol. so ob njem naslikani godci, ki ga tolažijo z igranjem (Seibert 1989: 153). Na Slovenskem so pozni odmevi upodobitev, ki kažejo na Joba kot glasbenega zavetnika na panjskih končnicah, kjer so ob Jobu naslikani glasbeniki (gl. npr. Makarovič, Rogelj Škafar 2000: 143, 144). Sv. Jobu je bila v 17. stol. na tedanjem Kranjskem posvečena ena sama cerkev (Valvasor 1689, 8. knj.: 783).

S. Homobon je svetnik iz stanu krojačev (*shnidertij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 194). Ko je molil, so prišli angeli in namesto njega šivali, kar kaže kako je krojaštvo *en dober, Bogudopadezh andverh* (Svetokriški V 1707: 32).

Mišljen je sv. Gutman iz Cremona, imenovan Homobonus. Bil je suknarski trgovec, upodabljali so ga s krojaškim orodjem v rokah (Schauber 1992: 585; Veriti IV 1829: 291–293). Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Ignatius je svetnik, ki mu je Bog dal, tako kot nekaterim drugim svetnikom *eno fufebno mozh, inu gnado venih gvishnih potrebah, inu bolesnah pomagat tajftom, kateri andohtlivu se nym perporozhe*. S. Ignatiusu je dal *oblasti zhefs bolezhino, inu nevarnoft tiga poroda* (Svetokriški III 1696: 434).

Mišljen je Ignatius iz Loyole (Schauber 1995: 393–396; Attwater 1981: 177, 178). Slovenska imenska oblika Ignac je nastala vsaj v poznem 17. stol. (Keber 1988: 204).

S. Ivo je svetnik iz stanu govornikov (*befedntki*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 194).

Mišljen je sv. Ivo, škof v Chartresu, veliki izvedenec v kanonskem pravu (Livingstone 1997: 854; Schauber 1992: 657, 658). Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznani ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Juliana je svetnica iz stanu meščank (*purgarze*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Mišljena je svetnica mučenka Juliana, hčerka veljavnih staršev iz Nikomedije (Jacobus I 1993: 160, 161; Schauber 1992: 70; Miklavčič 1968: 483–485). Na Slovenskem je bila v 17. stol. svetnica neznana ali komaj znana; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjena ne kot cerkvena patrona, ne kot upodobljenka na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Jacob Apostel je svetnik *Najh Sveti Patron, najh Sveti Pomozhnik*. Njegovo truplo so *is Jerufalema v' shpansko deshelo prenesli, inu blisu tiga Mešta Compostela pokopali*. Napravil je številne čudeže; *vezhkrat je ovarval shpansko deshelo pred to šaurashno vojsko teh Samurizou; is pakla je bil eniga zhloveka rejshil, mertviga je bil oshivil*. S prošnjami za milost hodijo ljudje od vsepovsod k svetnikovem grobu. *Satorej zhaštimo S. Jacoba, inu perporozhimo se njemu, sakaj je poln dobrute, inu lubesni, kakor so shlihali, inu dokler svojo dobruto je iskasal temu kateri ga je k' martri ulekal, veliku vezh se bo iskasal N. N., kateri v'aku leitu s' processio prideio se niemu perporozhit* (Svetokriški III 1696: 383, 384, 387–389, 391, 392).

Seveda gre za Jakoba starejšega; ime je znano na Slovenskem vsaj že iz visokega srednjega veka in vsaj ob koncu srednjega veka so bila osebna imenovanja ljudi s svetnikovim imenom zelo razširjena, kar kaže na njegovo tedanja priljubljenost (Keber 1988: 211–213; Blaznik 1963: 386, 387; Kos 1954: 328, 329). Predstave o zavetništvih sv. Jakoba so se povezovala z romanji v Compostelo; na številnih upodobitvah je njegov atribut romarska oprava (Wimmer 1990: 151; Hall 1991: 136, 137), pri nas npr. na freski iz 15. stol. (Makarovič 1991: 13). Svetnik je bil v 17. stol. zelo čaščen; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem je naveden kot patron kar 49 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 721, 726, 728, 730, 731, 733, 734, 739, 741, 746–748, 751, 756, 758, 764, 765, 775, 777, 781, 783, 784, 787, 788, 791, 794, 796, 799, 803, 806, 810, 812, 813, 816, 818, 823, 824, 825, 828–832).

S. Jernej Apostol je svetnik *najh S. Pomozhnik, najh Sveti Varih* (Svetokriški III 1696: 461, 462, 464, 469, 470).

Svetokriški uporablja slovensko imensko oblika svetnikovega imena Bartolomaeus; kot Jernej je bila uporabljana že pred sredo 14. stol., vsaj v 15. stol. so bile razširjene tudi slovenske različice Jarne, Jerne in Jarnej (Keber 1988: 220; Blaznik 1963: 388; Kos 1954: 331, 332). V 17. stol. je bil priljubljen in čaščen svetnik; na tedanjem Kranjskem mu je bilo posvečenih 24 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 721, 723, 731, 733, 734, 738, 740, 747, 752, 756, 766, 773, 774, 781, 792, 797, 803, 809, 813, 816, 818, 821, 824, 828).

S. Joannes Evangelist je svetnik *vajh Pomozhnik, najh Varih*, ki je pripravljen za svoje častilce pri Bogu izprositi številne milosti; njemu je Bog naklonil največje milosti, ker ga je najbolj ljubil (Svetokriški III 1696: 25, 28, 31, 32).

Slovenske oblike svetnikovega imena so bile znane že v srednjem veku (gl. S. *Joannes Karfntnik*). Svetniku je bilo v 17. stol. na Kranjskem posvečenih 18 cerkva

(Valvasor 1689, 8. knj.: 723, 725, 727, 744, 748, 752, 761, 763, 765, 782, 797, 803, 804, 809, 813, 818, 835).

S. Joannes Karstnik je svetnik *Nafh lubi Pomozhnik, nafh lubefnivi Varih, nafh Patron, je umej vifimy Svetniki ta ner vekshi*. Svetnik je priprošnjik za krščansko življenje: *Dokler pak my fposnamo nafho veliko slabost, katera je nagnena k' zartajnu tiga meffa, inu k' fauraftvi te pokure; satoraj pohleunu proffimo tebe, O, nafh S. Varih sa gnado, dokler imash ime. Gnada Boshja, inu dokler ti fi ozha, inu Mojfter te S. pokure, zhudu tiga Svejta, vefsejle vfyh verneh, shpegu te zhednosti, ta ner blishnishi, inu vifokejsh pred Bugam, fproffti nam od G. Boga gnado, de bi my hodili sa fvetlobo tvoje Lateralne* (Svetokriški III 1696: 310, 311, 313–316, 318–320).

Slovenske oblike svetnikovega imena Janez, Janž, Janže, Janko in Ivan so bile v rabi v poznem srednjem veku (Keber 1988: 214; Kos 1939: 156; Kos 1954: 328, 375; Blaznik 1963: 387, 388); z njimi so imenovali mnogo ljudi, kar kaže, da je bil svetnik tedaj zelo priljubljen. V 17. stol. je bil sv. Janez na Kranjskem silno priljubljen in čaščen svetnik; posvečenih mu je bilo kar 55 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 718, 719, 722, 724, 733, 734, 737, 738, 740, 741, 742, 749, 750, 752, 753, 755, 756, 759, 762, 764, 766, 774–776, 780–782, 784, 788, 789, 791, 792, 796, 798, 804, 806, 810, 812–814, 816, 818, 823, 824, 828, 830, 836). Po tedanjem poročilu je čudežno ozdravela huda bolnica, ki je svetnika prosila za pomoč (Valvasor 1689 8. knj.: 799).

S. S. Joannes & Paulus Marterniki sta svetnika, ki jima je Bog dal, tako kot nekaterim drugim svetnikom, *eno fufebno mozh, inu gnado venih gvishnih potrebah, inu bolesnah pomagat taifom, kateri andohtlivu se nym perporozhe*. Ta svetnika imata *fufebno oblafi zhes luffi* (Svetokriški III 1696: 434).

Izmed številnih svetnikov s tema imenom sta mišljena Joannes in Paulus iz Rima, patrona cerkve SS. Giovanni e Paolo v Rimu (Attwater 1981: 190; Miklavčič 1970: 664). Svetnikoma so na štajerskih Dobrovljah posvetili cerkev l. 1482 (Kuret 1989/1: 485). Na Slovenskem sta bila v 17. stol. komaj znana; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem nista omenjena ne kot cerkvena patrona, ne kot upodobljenca na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Joseph, shenin Mariae Divize je svetnik iz stanu mizarjev (*tishlerij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 194). *S. Joseph je bil tudi en Tishlar* (Svetokriški V 1707: 35). Svetnik je *Nafh S. Varih, Nafh lubi Pomozhnik*. Ker je krušni oče Jezusov in deviški mož Marijin je nadvse mogočen: *Nej zviblat de S. Joseph vfe lahko fproffi sa fsoje andohtlive slushabnike, in obeden Svetnik taku lahko nesproffi kakor S. Joseph*. Od čudežnih pomoči sta omenjena rešitev izgubljenca v puščavi in rešitev ob brodolomu (Svetokriški III 1696: 205, 206, 211–215).

Čudeža, ki ju omenja Svetokriški, v Zlati legendi iz časa okoli l. 1260 še nista zapisana (Jacobus I 1993: 390; Jacobus II 1993: 398). Svetniku je bilo v 17. stol. na tedanjem Kranjskem posvečenih 14 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 725, 741, 744, 753, 767, 776, 781, 783, 792, 796, 811, 829, 832).

S. Juri Marternik je svetnik iz stanu vojakov (*sholnerij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 194). Je *nafh Pomozhnik, nafh S. Varih*. Premaga zmaja pri mestu Beritum; ker se kot Dioklecijanov častnik upre preganjanju kristjanov, ga mučijo na grozovite načine, ki mu ne škodijo. Napravi več čudežev, obudi mrliča, z znamenjem križa razbije Apolonov kip (Svetokriški III 1696: 228–230, 232–234, 237).

Seveda je mišljen sv. Georgius; Svetokriški uporablja slovensko imensko obliko, ki je izpričana že iz 12. stol. (Keber 1988: 227); v poznem srednjem veku so bila sicer priljubljene še druge slovenske imenske različice Jure, Jurže, Jurko (Kos 1939: 143; Blaznik 1963: 389, 390; Kos 1954: 331, 332); na tedanje svetnikovo priljubljenost kaže

izredna množičnost osebnih imenovanj z njegovim imenom. V pripovedi Svetokriškega je svetnikova legenda že zelo drugačna od zapisa iz časa okoli l. 1260 (Jacobus I 1993: 238–242). Svetnik je eden 14 svetih pomočnikov v sili, zlasti zoper bolezni domačih živali (Badurina 1979: 189; Livingstone 1997: 136). V času Svetokriškega in pred njim je bil sv. Jurij zelo popularen in čaščen svetnik; samo na Kranjskem mu je bilo l. 1689 posvečenih kar 56 cerkva (Makarovič 2001: 34).

S. Landoaldus je svetnik iz stanu škofovskih namestnikov (*namefntiky tyh shkofou*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Pisec teh vrstic nisem ugotovil, na katerega svetnika je mislil Svetokriški.

S. Lazerus je svetnik iz stanu slikarjev (*malarij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 194).

Mišljen je sv. Lazarus, redovnik in ikonopisec v Carigradu, ki so ga mučili ikonoklasti (Miklavčič 1968: 546–548); čistili so ga predvsem v pravoslavnih cerkvah (Furnoagrofiot 1968: 345). Ta sv. Lazarus je bil na Slovenskem v 17. stol. neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.). Vendar so v 17. stol. vsaj nekateri izobraženci mislili, da je neki drugi sv. Lazarus povezan z našimi kraji, ker so ga obglavili v Trstu (Valvasor 1689, 8. knj.: 520).

S. Liborius je svetnik, ki mu je Bog dal, tako kot nekaterim drugim svetnikom, *eno fušebno mozh, inu gnado venih gvishnih potrebah, inu bolesnah pomagat taištom, kateri andohlitvu se nym perporozhe*. S. Liboriusu je dal *oblast zhejs kamen* (Svetokriški III 1696: 434).

Mišljen je Liborius iz Le Mansa, zaščitnik zoper ledvične in žolčne kamne (Schauber 1995: 284). Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznan ali komaj kaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Lourenz Marternik je svetnik *našh lubi S. Pomozhnik*. V zvezi z njegovim mučeništvom na ognjiščni rešetki mu je podeljena moč nad ognjem, *však petek gre v' ogin teh vitz, inu de ji lih ta ogin nemore njega špezh, vener v' ogni prebiva, inu taište reune dushe s' stkušfiro Nebesko napolni. Satoraj pohleuno je tebi perporozhimo, O S. Pomozhnik! dokler ji taku vřmilen, vřmilife tudi zhes našh* (Svetokriški III 1696: 403–407, 410–412).

Mišljen je mučenik in arhidiakon Laurentius; slovenske oblike svetnikovega imena Lavrencij, Larenc, Laure, Laurenc, Lovrenc so bile številno rabljene za osebna imenovanja in navadne vsaj že v poznem srednjem veku, kar kaže na tedanje priljubljenost tega svetnika (Keber 1988: 258; Kos 1939: 144; Kos 1954: 336; Blaznik 1963: 395); Svetokriški rabi na Slovenskem udomačeno imensko obliko. Sv. Lovrenc je bil na Slovenskem v 17. stol. priljubljen in čaščen svetnik; na tedanjem Kranjskem mu je bilo posvečenih 30 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 718, 723, 725, 731, 733, 744, 746, 747, 750, 756, 761, 765, 773, 784, 788, 789, 791, 794, 797, 803, 809, 814, 816, 827, 828, 830, 832).

S. Lucian je svetnik iz stanu kaplanov (*capellani*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Mišljen je sv. Lucianus iz Antiohije (Livingstone 1997: 1001, 1002). Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Lucia je svetnica, ki ji je Bog dal, tako kot nekaterim drugim svetnicam in svetnikom, *eno fušebno*

moz, inu gnado venih gvishnih potrebah, inu bolesnah pomagat taištom, kateri andohlivu je nym perporozhe. S. Lucia je dobila oblašt zhefs bolelni teh ozhy (Svetokriški III 1696: 434); kadar pak eniga ozhy bole, inu s'kusi pumozh S. Luzie osdravi do smerti na to preieto gnado neposabi (Svetokriški I/1 1691: 184).

Seveda je mišljena sv. Lucia mučenica iz Sirakuze. Predstavo o njenem zavetništvu so nazorno širile upodobitve, na katerih so njen atribut izdrte oči (Wimmer 1990: 159; Hall 1991: 187); pri nas npr. na sliki iz 17. stol. v cerkvi sv. Lucije pri Križeči vasi. V 17. stol. je bilo na tedanjem Kranjskem sv. Luciji posvečenih osem cerkva (Valvasor 1689: 731, 743, 765, 794, 807, 824, 826, 833). Ohranjeni votivni sliki iz 17. stol., naslikani v zahvalo sv. Luciji, pričata o prošnjah zoper slepoto oziroma za zdravje oči (Zupan 1964: kataloški številki 7 in 111).

S. Ludouik je svetnik iz stanu kraljev (*krajlij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 194).

Mišljen je francoski kralj Louis IX, ki je bil svetnik (Livingstone 1997: 998). Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Marco evangetišt je svetnik *našh S. Varih, našh Pomozhnik* (Svetokriški III 1696: 239, 240, 246, 247).

V 17. stol. je bilo na tedanjem Kranjskem sv. Marku posvečenih osem cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 744, 754, 756, 775, 794, 796, 818). V 17. stol. so vsaj nekateri izobraženci mislili, da je svetnik povezan z našimi kraji, ker je deloval tudi v Ogleju (Valvasor 1689, 8. knj.: 581).

S. Margeta Diviza inu Marterniza je svetnica *Našha S. Pomozhniža*. Svetnica je postala priprošnjica še za življenja; mučili so jo in preden so ji odsekali glavo, *poklekne dol, ter svoje roke pruti Nebešam oberne, inu sazhe G. Boga proffit sa vse taište, kateri bodo ny h' zhašti ali zerku, ali Altarje puštiti lydat, ali nje Prašnik prašnovali, na pomozh klizali, ali en offer šturili, de bi taištom vse grehe odpustil in da jim bo dal karkuli bo sa isveltzajne nyh dush, inu sa sdrauje nyh telešja, inu slašti rejshi vse shene od nevarnosti, inu terplejna v' porodt, kadar bodo mene klizale na pomozh.* (Svetokriški III 1696: 341, 345–348).

Mišljena je sv. Margarita Antiohijska, imenovana tudi Margareta; ime so na Slovenskem dajali ženskam že v visokem srednjem veku, v poznem srednjem veku so že poznali podomačeni imenski obliki Margreta in Greta (Schauber 1995: 368, 369; Attwater 1981: 228, 229; Keber 1988: 278, 279; Blaznik 1963: 383, 398). Svetokriški ve, da je sv. Marjeta pomočnica porodnic, čeprav pozna pozno različico legende o hudiču v podobi zmaja, ki jo obišče v ječi; svetnica napravi znamenje križa in hudič zgine (Svetokriški III 1696: 345). Po srednjeveški različici legende zmaj Marjeto požre in ko svetnica napravi znamenje križa, se zmaj razpoči in svetnica pride ven nepoškodovana (Jacobus I 1995: 368, 369). V naših krajih je npr. razpočeni zmaj ob svetnici upodobljen na reliefu iz preloma 12. v 13. stol. na portalu cerkve na Ledini/Liedingu pri Krki na Koroškem. Marjetino porodno zavetništvo je nastalo po navidezni podobnosti tega dogodka s porodom. Svetnica je ena 14 svetih priprošnjikov v sili, zlasti za porodnice (Badurina 1979: 189; Seibert 1989: 213, 214). Sv. Marjeta je bila v času Svetokriškega in pred njim zelo priljubljena in čaščena svetnica; samo na Kranjskem ji je bilo l. 1689 posvečenih kar 39 cerkva (Makarovič 2001: 34).

S. Maria Diviza je najmogočnejša in najpomembnejša zavetnica, je *Nebeška Matti našha: Kaj tedaj je bitu treba de Maria Diviza je imela persy velike kakor turne, polne mleka? Jest odgovorim, inu*

pravem, kadar Maria Diviza bi bila imela Jamu letu Deteza Jejuša, bi ne bila poterbouala tulikajn mleka, ali dokler S. Bug je postavil Maria Divizo za Mater vlyh karshenikou, je bilu potrebnu de ima veliku mleka, zhe hozhe vse nafsiti, sakaj mi greshniki, inu greshnize smo filnu potrebni mleka milosti; zato je Marija še več, tudi dojlja: Amma inu Matti vlyh karshenikou (Svetokriški III 1696: 142), je najmogočnejša priprošnjica, ki ima tolikšno dobruto, inu lubesan pruti nam greshnikom, nad katero nikar li ludjr, inu angeľy se zhudio, ampak Jam Ozha Nebeski se zhudi (Svetokriški III 1696: 136, 138, 141). Marija je polna božje milosti in s' nasho proshno pude zhes nafs nje S. gnada (Svetokriški III 1696: 223). Marija je poglobitna: je Firshna vlyh Svetnikou (Svetokriški III 1696: 332). Je pomočnica vsem: Oh sonze Nebesku Maria! katera vse shtery tall tiga švejta potroshta s' s'fetlobo švoje milosti, inu gnade, nej folka, nej krajjevstva, nej deshele, nej mešta, nej terga, nej valj, nej pershone na švejtu, de bi tu Nebesku sonze Maria neprishla na pomozh. Nej greshnik tako oštuden, nej greshniza taku negnusna, de bi sonze Maria Diviza taište s' s'fetlobo švoje milosti ne resfetila, Marija pomaga grešnikom vedno in povsod (Svetokriški III 1696: 334, 335, 337). Marija je univerzalna zaščitnica, posebej so omenjeni še njena pomoč za zdravje (Svetokriški III 1696: 432), priprošnje zoper kugo in za dež ter njihova uspešnost (Svetokriški IV 1700: 195–204, 433–441).

Sv. Marija je bila na Slovenskem vsaj že od visokega srednjega veka najbolj priljubljena priprošnjica in najbolj čaščena svetica; na to kaže tudi silna številnost in ikonografska raznovrstnost njenih upodobitev (gl. npr. Menaše 1994). Med njimi so nekateri ikonografski tipi že zelo zgodaj nazorno kazali na njeno zavetništvo. Takšne so vse upodobitve, na katerih materinsko drži Jezuščka v naročju, npr. že na sijajnem kipu z začetka 13. stol. v cerkvi na Velesovem, še bolj pa upodobitve, na katerih pod plaščem varuje priprošnjike; najodličnejša takšna primerka sta relief z začetka 15. stol. v cerkvi na Ptujski gori in freska iz l. 1504 v cerkvi sv. Primoža nad Kamnikom. V 17. stol. ji je bilo na tedanjem Kranjskem posvečenih kar 143 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 715–718, 720–724, 726–728, 730–734, 736–742, 746, 747, 749, 750, 751, 754–756, 758, 762–766, 768, 772–778, 781–785, 787–791, 793–797, 799, 800, 804, 808, 809, 811, 813–816, 818, 819, 823, 824, 826–832, 835, 836). Ohranjene votivne podobe iz 17. stol. so večinoma posvečene Mariji; pričajo o tedanjih plemiških in meščanskih prošnjah za pomoč v bolezni oziroma za otroka (Zupan 1964: kataloške številke 38, 39, 116, 173, 174, 176, 178, 181). Sicer je iz 17. stol. sporočena milostna čudežna pomoč pri prošnjah za spregledanje slepih v Marijinih cerkvah na zasavski Sveti gori in na Dobrovi (Valvasor 1689, 8. knj.: 829, 820) in na Dobrovi za oživitev mrtvega otroka, za rešitev fantiča, ki pade skozi okno, za ozdravitev vodenice in za odvrnitev kuge od dežele Kranjske (Valvasor 1689, 8. knj.: 820); v župni cerkvi v Zagorju je bila uslišana prošnja Mariji, ki jo je izrekla žena blaznega moža, ki je nato ozdravel (Valvasor 1689 8. knj.: 798).

S. Maria Egipcijska je svetica iz stanu prostitutk (*loterze*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Mišljena je sv. Maria, bivša prostitutka, puščavnica iz Egipta (Schauber 1992: 134, 135). Na Slovenskem je bila v 17. stol. sv. Marija Egipcijska neznana ali komaj znana; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjena ne kot cerkvena patrona, ne kot upodobljena na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Maria Magdalena je svetica *Nafha Sveta Pomozhniza*. Svetica pomaga *zhe šte v' grehe padli s' Magdaleno, vstanite gori skuji pokuro, de temu vezhnimu pozhitku bote s' vasho Pomozhnizo prishli* (Svetokriški III 1696: 373, 381).

Mišljena je Marija iz Magdale (Attwater 1981: 237; Schauber 1995: 371–373); na Slovenskem udomačena oblika imena Magdalena je znana vsaj že od preloma 14. v 15. stol. in slovenska oblika Majda vsaj že od 16. stol. (Keber 1988: 264, 265). Svetica je bila na Slovenskem v 17. stol. zelo znana in čaščena; na tedanjem Kranjskem ji je bilo

posvečenih kar 39 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 715, 717–719, 721, 722, 733, 735, 737, 738, 744, 746–748, 754, 757, 762, 765, 766, 768, 772, 774–776, 786, 789, 790, 796, 806, 808, 810, 816, 818, 823, 824, 831).

S. Martin Shkoff je svetnik *Najh Sveti Pomozhnik*. K njemu se je zatekati zaradi bolezn: *vfe bolnike so k' njemu poshilali, ter s' svojo Sveto proshno, inu shegnam je vfe sdrave damu postlat* (Svetokriški III 1696: 548, 554, 558).

Mišljen je sv. Martin, škof iz Toursa (Schauber 1992: 580–582). Njegovo ime kot Martin in kot Mertin je bilo v poznem srednjem veku na Slovenskem množično uporabljano za osebna poimenovanja (Kos 1939: 144–146; Kos 1954: 341, 342; Blaznik 1963: 399, 400), kar kaže na tedanjo svetnikovo priljubljenost. Svetnik je bil v 17. stol. na Kranjskem silno čaščen; posvečenih mu je bilo kar 54 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 714, 718, 722, 725, 731, 733, 741, 742, 746–748, 750, 756–758, 762, 763, 765–767, 772, 773, 775, 778, 781, 783, 787–791, 793, 794, 797, 804, 816, 824, 825, 828, 831, 836; Valvasor 1689, 11. knj.: 484). Svetnik je bil tedaj zelo priljubljen kot priprošnjik, zlasti v boleznih (Valvasor 1689, 8. knj.: 525, 530); vsaj nekateri izobraženci so mislili, da je sv. Martin povezan z našimi kraji, ker je bil rojen v mestu Savaria v Panoniji (Valvasor 1689, 8. knj.: 523). Pri nas je bil že v srednjem veku najbolj priljubljen ikonografski motiv sv. Martina na konju, ko razpolavlja plašč in ga pol daruje beraču, npr. na freski s konca 14. stoletja v cerkvi v Martjancih; motiv, ki kaže na svetnikovo dobrohotnost, je bil navaden tudi v 17. stol., npr. na sliki v cerkvi na Zgornji Muti.

S. Matthia Apostel je svetnik *Najh S. Varih, Najh lubi S. Pomozhnik*. Je svetnik velike moči: *S. Mathia je bil takorshna kraftna arzunia Boshja, de nikaar li samu te teleffne bolesni, ampak tudi te duhovne je ofdravil* (Svetokriški III 1696: 185, 191).

S. Maura je svetnica iz stanu dojilj (*ame*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Mišljena je sv. Maura iz Troyesa; v stan dojilj jo je Svetokriški uvrstil bržkone zato, ker je veljala za zavetnico dojilj (Schauber 1992: 491). Na Slovenskem je bila v 17. stol. svetnica neznana ali komaj znana; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjena ne kot cerkvena patrona, ne kot upodobljena na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Maximus je bil zidar (Svetokriški V 1707: 41).

Mišljen je Maximus, mučenec za časa Decijevega preganjanja kristjanov (Veriti II 1828: 401). Z njim so nekateri kranjski izobraženci v 17. stol. zamenjevali mučenca iz Emone, sv. Maximusa (Valvasor 1689, 8. knj. 538–542, 650). Sicer je bil svetnik na Slovenskem v 17. stol. komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Mening je svetnik iz stanu pekov (*pektj*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 194).

Pisec teh vrst nisem ugotovil, na katerega svetnika je mislil Svetokriški.

S. Michael je svetnik *Archangel, najh Pomozhnik, kateri s' svojmy Angely vfelej nam na pomozh pride, najh S. Varih*; večjega pomočnika med svetniki in angeli sploh ni. On *nafhe dushe vflame, kakor se lozhio od teleffa, ter yh v'Nebeffa nefle*. Svetnik je pri Bogu vsakemu človeku izprosil angela varuha. Ti nas rešujejo pred vsem hudim, vedno čuvajo in po potrebi namesto nas vse delajo: namesto zdravnika so zdravili bolnike, namesto dekle so pometali, namesto pastirja so pasli, namesto čolnarja so vozili, namesto mizarja so izdelali rakeve, namesto kuharja so kuhali, namesto dojilje so stregli, pestovali, zibali, dojili, namesto peka pekli kruh, namesto mojškre postljali, namesto žene stregli bolniku, namesto matere dojili, namesto mežnarja vse potrebno opravili, namesto mašnika obhajali itn. Angeli varuhi

Jo taku dobrutlivi, inu vfmileni pruti zhloveku, de zhe v' vekshi potrebi ga vidio, hitrej njemu na pomozh pridejo. Sa vse lete gnade, katere my od Angelou prajmemo, ner poprej imamo G. Boga sahualit, potle pak S. Michaela Firshita teh Angelou (Svetokriški III 1696: 494–501, 503–505).

Svetnikovo ime so v poznem srednjem veku, večkrat v slovenski različici Mihel, zelo pogostoma uporabljali za osebna imena (Kos 1939: 144, 146; Kos 1954: 344, 345; Blaznik 1963: 402), kar kaže na tedanjo svetnikovo priljubljenost. Sv. Mihael je bil v 17. stol. na Slovenskem zelo priljubljen in čaščen svetnik; na tedanjem Kranjskem mu je bilo posvečenih kar 51 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 714, 717, 718, 721, 723, 725, 730, 735, 738, 742, 747–749, 751, 752, 756, 762, 764–767, 772, 773, 776, 777, 780, 782–784, 790, 794, 797, 799, 803, 806, 808–810, 812–814, 816, 818, 824, 832). Svetnik je bil priljubljen že v srednjem veku; upodobljen je npr. na freski iz 14. stol. v cerkvi v Turnišču. Tudi upodobitve iz 17. stol. kažejo na zaupanje v svetnika kot prenašalca človeških duš v nebesa, npr. na sliki v cerkvi v Vitanju, na kateri drži sv. Mihael v roki tehtnico: v njeni levi skodeli, ki je težja, kleči duša, v desni skodeli, ki jo brezuspešno vleče navzdol hudič, je mlinski kamen. S hagiografsko interpretacijo, ki jo je predstavil Svetokriški, je npr. povsem skladen ikonografski sestav zlatega oltarja iz zadnje četrtine 17. stol. v cerkvi v Ponikvah pri Dobropolju: v osrednji oltarni niši je kip sv. Michaela, v levi in desni niši je po en celopostaven angel, v atiki je prototip angela varuha: arhangel Gabrijel, ki varuje dečka Tobijo.

S. Miklaush stkoiff je svetnik *Nash Sveti Pomozhnik, Nash S. Varth*, ki je mogočen in znan po mnogih čudežih: iz svojega plašča mahoma napravi senčni šotor za cesarja Konstantina, v Rimu zapove kamnitemu steburu, naj se sam odpravi v Bari, oživi na kose razsekana mladeniča, oživi osliča, ki so jima odsekali glavi, večkrat je bil istočasno v dveh krajih. *S. Miklaush nej li Pomozhnik veni potrebi, inu veni bolesni, ampak v'jih potrebah, inu v'bolesnah ne pomozh pride, reishi inu pomaga tem, kateri s'pravem upajnam je njemu perporozhe*. Svetnik je tako mogočen, da je njegova podoba čudežno pomagala ob tatvini celo poganu, ki jo je tepel in bil uplenil v cerkvi, ko *enkrat Samurizi s' veliko vojsko po bili v' Calabriu padli, inu taišto deshelo obrupali. Zhe Nash S. Varth je pomagal, inu vlishal taište, kateri so njega s'feriali, inu topli, kaku tedaj veliku vezh bo vlishal, inu pomagal taištom, kateri njega zhašte, inu hualio*. Bog je dal svetniku še posebno oblast nad vodo in zoper nevarnosti na morju: *satorej prauu šturite, de S. Miklause v' nevarnosti te vode na pomozh klizhete* (Svetokriški III 1696: 275, 276, 434, 595–603).

Seveda je mišljen izredno priljubljeni svetnik Nicolaus iz Mire v Mali Aziji, ki ga Svetokriški že imenuje s slovensko imensko različico; predstavo o Miklavževem zaščitništvu zoper vodne nevarnosti so nazorno širile upodobitve, na katerih sta naslikana njegova atributa sidro ali ladja (Wimmer 1990: 165; Hall 1991: 223); podobno kažeta na zavetništvo npr. že freskantski upodobitvi iz l. 1443 v Miklavževi cerkvi na Visokem pod Kureščkom, na katerih svetnik rešuje mornarje na morju in prepreči obglavljenje treh obsojencev. Nekoliko drugače kažeta na svetnikova zavetništva npr. slikarski upodobitvi iz 17. stol. v cerkvi sv. Lovrenca na Pohorju: na prvi je levo ob sv. Miklavžu naslikan splav na rečnih brzicah, desno pa ladja na razburkanem morju; na drugi so se pod svetnikov plašč zatekli v zavetje duhovnik in skupina ljudi v plemiški ali meščanski noši. Ponekod so svetnika uvrščali med 14 svetih priprošnjikov v sili (Seibert 1989: 233, 234, 237). Na Slovenskem je bil svetnik poznan že pred stoletji: tako sodi npr. zelo lep kip sv. Miklavža v cerkvi v Krestenicí pri Kanalu ob Soči v 14. stol. Svetnikovo ime so v poznem srednjem veku zelo radi uporabljali za osebna imena, tudi v slovenskih imenskih različicah Niklaus in Niklaš (Kos 1939: 147; Kos 1954: 347), kar kaže na tedanjo svetnikovo priljubljenost. V 17. stol. je bil sv. Miklavž na tedanjem Kranjskem najbrž najbolj čaščen svetnik; posvečenih mu je bilo kar 81 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 719, 721, 722, 724, 729, 733, 734, 737, 740–742, 744, 746, 747, 749, 751, 756, 758, 760, 761,

764–767, 772, 773, 775–777, 781–784, 786–790, 792–794, 797, 800, 806–809, 812, 814, 817, 818, 823, 824, 828, 830, 835, 836; Valvasor 1689, 11. knj.: 482). Votivna podoba iz 17. stol. priča o tedanji plemiški prošnji sv. Mariji Devici in sv. Miklavžu za pomoč v hudi bolezni (Zupan 1964: kataložka številka 10).

S. Mojšef Pushaunik je svetnik iz stanu razbojnikov (*rasbojnik*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Najbrž je mišljen sv. Moyses Opat (Jacobus II 1993: 350, 351). Svetnik je bil na Slovenskem v 17. stol. neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Nicanor je svetnik iz stanu diakonov (*diacony*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Mišljen je Nikanor, diakon in mučenec (Schauber 1992: 14). Svetnik je bil na Slovenskem v 17. stol. neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Odulph je svetnik iz stanu župnikov (*fatmoifrij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Mišljen je nizozemski benediktinec sv. Odulf (Schauber 1992: 289; Wimmer 1990: 166). Svetnik je bil na Slovenskem v 17. stol. neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Patriz je svetnik, ki mu je Bog dal, tako kot nekaterim drugim svetnikom *eno fufebno mozh, inu gnado venih gvishnih potrebah, inu bolesnah pomagat taitlom, kateri andohtlivu se nym perporozhe*. S. Patrizu je dal *oblast zhes element te semle reshit. Je rejfs de tudi semla kadar ne rodj v' veliko shkodo, inu revo ludy pernelle, satoraj pravu sturite, de S. Patrizu se perporozhite, de radoutno semlo vam sturj, de fi lih zhe enu leytu je neradoutna semla, tu drugu pak je radovitnishi* (Svetokriški III 1696: 275, 276, 434).

Mišljen je sv. Patricius (Patrick), zavetnik Irske (Livingstone 1997: 1231, 1232).

S. Paul Apostol je svetnik iz stanu meščanov in svetnik iz stanu konjarjev (*purgarij, kojnarj*, gl. S. Abundi, komentar; Svetokriški II 1691: 194, 195); je *Najh lubi inu mogozhni S. Pomozhnik*; skupaj s sv. Petrom sta *najha luba Variha, Firshia tyh SS. Apostolu* (Svetokriški III 1696: 127, 131, 133, 322).

Med naštetimi svetniki in svetnicami iz različnih stanov Svetokriški samo Pavla omenja pri dveh stanovih. Seveda najprej pomislimo, da gre za dva svetnika z imenom Paul, toda nobenemu svetniku s tem imenom, razen apostolu iz Tarza, ni moč pripisati ne enega ne drugega stanu. Več kakor verjetno gre za pridigarjev spodrseljaj, ki se opira na svetopisemsko sporočilo, da je bil Pavel (z judovskim imenom Savel) rimski državljani (Apostolska dela 16: 37), in na upodobitve njegove spreobrnitve v krščanstvo, ko se mu na poti v Damask prikaže Kristus in Pavel prestrašen pade s konja (npr. na znameniti Caravaggiiovi sliki v cerkvi S. Maria del Popolo v Rimu in tudi pri nas; Miklavčič 1968: 256). Tudi na drugih, motivno sorodnih upodobitvah, npr. na sliki iz 17. stol., ki jo hrani Gorenjski muzej v Kranju in na kateri je prizor, v katerem Ananij krsti spreobrnjenega Pavla, je upodobljen konj. V poznem srednjem veku so na Slovenskem precej ljudi imenovali Paul (Kos 1954: 350; Blaznik 1963: 406, 407), kar kaže, da je bil istoimeni svetnik tedaj razmeroma znan in priljubljen. Svetniku je bilo v 17. stol. na tedanjem Kranjskem posvečenih 24 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 717, 733, 735, 740, 741, 743, 746, 747, 757, 764, 766, 776, 778, 782, 786, 790, 797, 798, 806, 814, 823, 828, 835).

S. Pelagia je svetnica iz stanu grešnic (*greshenze*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Mišljena je svetnica lepotica, grešnica iz Antiohije, ki se je spokorila, ko je slišala pridigo škofa Nonnusa (Attwater 1981: 272; Veriti IV 1829: 59–62; Metford 1983: 195). Na Slovenskem je bila v 17. stol. svetnica neznana ali komaj znana; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjena ne kot cerkvena patrona, ne kot upodobljenka na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Peter Apostol je svetnik iz stanu ribičev (*ribzhij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 194). S. Peter Firšt vlyh S.S. Apostelou, je bil Ribizh (Svetokriški V 1707: 36). Skupaj s Pavlom sta *luba Variha, inu Pomozhnika najha*. Peter je mogočen svetnik, ki mu je Kristus dal *kluzhe od Nebels, ampak tudi kluzhe od smerti, inu od pakla*; svetnik ni samo dušam, *ampak tudi tem bolnam inu mertvem truplom je sdrauje, inu shivejne povernil*. Svetnika prosimo za *to gnado, de bi najhem dusham, kadar se bodo lozhile od teleffa, hotel od prejti Nebelska urata* (Svetokriški III 1696: 322, 323, 326, 330).

Predstavo o svetnikovem zavetništvu so nazorno širile upodobitve, na katerih so svetnikov atribut ključ (Wimmer 1990: 169; Hall 1991: 249); npr. na freskantski upodobitvi iz tretje četrtine 15. stol. v cerkvi na Suhi pri Škofji Loki drži svetnik v roki ogromen ključ. Na svetnikovo pomoč kaže npr. tudi prizor, v katerem Peter ozdravlja bolnika, naslikan v četrtem desetletju 16. stol. na steno v romarski, svetniku posvečeni cerkvi nad Begunjami na Gorenjskem. V poznem srednjem veku so na Slovenskem z imenom Peter imenovali mnogo ljudi (Kos 1939: 148, 149; Kos 1954: 351, 352; Blaznik 1963: 408, 409), kar kaže na tedanje svetnikovo priljubljenost. Svetnik je bil v 17. stol. na Slovenskem zelo čaščen; na tedanjem Kranjskem mu je bilo posvečenih kar 59 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 717, 718, 721, 724, 727, 728, 733, 734, 737, 738, 740, 741, 744, 746–748, 751, 755, 757, 758, 763–766, 768, 773–779, 781, 783, 785, 787, 788, 790, 793, 794, 796–798, 806, 807, 812, 813, 816, 818, 824, 830, 832).

S. Proculus je svetnik iz stanu zidarjev (*fydarij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195; Svetokriški V 1707: 41).

Mišljen je sv. Proculus iz Bologne (Schauber 1992: 266). Svetnik je bil na Slovenskem v 17. stol. neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Renobert je svetnik iz stanu ključarjev (*kluzharit*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Pisec teh vrstic nisem ugotovil, na katerega svetnika je mislil Svetokriški. V koledarskem delu Vodnikove *Velike pratike* za l. 1795 je četrtega februarja god Remberta škofa; v 33 let mlajšem, prvem slovenskem zbirnem življenju svetnikov, takšnega svetnika ni več (gl. Veriti I–IV).

S. Reparat je svetnik iz stanu poddiakonov (*subdiaconi*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Pisec teh vrstic nisem ugotovil, na katerega svetnika je mislil Svetokriški.

S. Riccard je svetnik iz stanu kočijažev (*kozhiashi*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Pisec teh vrstic nisem ugotovil, na katerega svetnika je mislil Svetokriški.

S. Roch je *Najh S. Pomnozhnik, Sveti Varih*, katerega nam je Bog dal *zhelfs to strashno bolesan te kuge*; svetnik *ima sušebno mozh, inu gnado reshit od kuge taifte, kateri se njemu andohtlivu perporozhe, kakor vfy taifti so skuuffili, kateri v' tej nevarnosti se so njemu perporozhili*. Svetnik je hodil po raznih deželah in z znamenjem križa ozdravljajal kužne bolnike. Čeprav je danes svet bolj grešen kot nekdanj in pošilja Bog kugo na zemljo zavoljo grehov, je kuge manj; vzrok za to je *andoht, katero ljudje*

pruti S. Rochu imajo, sakaj kakor kuga veno deshelo pride, vfy napomozh S. Rocha Klizhejo, Njemu Altarje, inu Zerkve h' zhafti sydat oblubio, inu dokler G. Bug je oblubil rejshit od kuge taijste, kateri andohtliu se bodo perporozhili svetimu Rochu, satoraj ta strashna kuga nima tulikajn mozhy. Svetnikova čudežna pomoč zoper kugo se je zgodila v raznih krajih, tudi samo svetnikova podoba v procesiji je ozdravljala kužne bolnike in očistila strupen zrak, ki povzroča to hudo bolezen. Obernimo se tedaj vfi k' nashimu Svetimu Pomozhniku, ter rezimo. Sancte Roche, ora pro nobis. In pokafi tvojo rano Ozhetu Nebelkimu, kadarkuli samerkash de hozhe s' kugo shrajfat (Svetokriški III 1696: 434–438, 441–446).

Seveda je mišljen znani svetnik iz Montpellierja. V pridigi Svetokriškega je omenjeno, da so se poslušalci ob hudi kugi zaobljubili, da bodo sezidali cerkev sv. Roku in zdaj se mu vsako leto na svetnikov dan zahvalijo in priporočijo za vnaprej s procesijo (Svetokriški III 1696: 435). Omemba kaže na cerkev sv. Roka v Dravljah pri Ljubljani; strašna kuga je bila tam l. 1644, cerkev so nad pokopanimi kužnimi mrliči postavili okoličani in Ljubljančani (Valvasor 1689 2. knj.: 117; Valvasor 1689 8. knj.: 567). Po veliki kugi sredi 14. stol. je bil tudi na Slovenskem poglavitni sveti zavetnik zoper to bolezen sv. Krištof; ko so v 15. stol. relikvije sv. Roka prinesli v Benetke (Ferguson 1961: 141; prim. Kuret 1989/1: 538), je Krištofovo mesto vedno bolj zavzemal ta svetnik, ki je postal ob sv. Mariji in sv. Boštjanu poglavitni tovrstni zavetnik vsaj že v 16. stol. (Makarovič 1991: 22, 23). Predstavo o svetnikovem zavetništvu so nazorno širile upodobitve, na katerih kaže kužno bulo na nogi (Wimmer 1990: 173; Hall 1991: 293); odličen primer je npr. svetnikov kip iz tretjega ali četrtega desetletja 16. stol., ki ga hrani Goriški muzej. S to gesto je upodobljen npr. tudi na sliki iz 17. stol. v cerkvi v Braniku, na kateri je v družbi še s sv. Marijo in sv. Boštjanom, drugima najpomembnejšima zavetnikoma zoper kugo. Svetnik je bil v 17. stol. na Slovenskem čaščen; na tedanjem Kranjskem mu je bilo posvečenih 31 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 717, 720, 721, 723, 731, 738–741, 748, 754, 758, 773–775, 784, 796, 797, 804, 806, 808, 809, 813, 814, 821, 823, 827, 828, 836).

S. Sebastian Marternik je svetnik *Najh Pomozhnik inu Varih, Sveti Patron*; odlikuje se tudi s pomočjo zoper kugo: ...*kadar v' lashki desheli je bila velika kuga, katere je nej fo mogli reshiti, ali kakor fo bily sazhehi Altarje dellat h' zhaftu S. Sebastianu, prezej kuga neha* (Svetokriški III 1696: 103, 111).

Seveda je mišljen sv. Sebastian iz Milana (Schauber 1992: 27, 28). Ponekod so ga uvrščali med 14 svetih priprošnjikov v sili (Seibert 1989: 237, 286, 287). Predstavo o svetnikovem zavetništvu so nazorno širile upodobitve, na katerih so njegov atribut puščice, s katerimi je bil obstreljen in je kljub temu preživel; menili so, da se kuga širi kot puščice (Wimmer 1990: 175; Hall 1991: 302). Takšna je npr. tudi upodobitev sv. Boštjana na sliki iz 17. stol. v cerkvi v Braniku, na kateri je še v družbi s sv. Marijo in sv. Rokom, drugima najpomembnejšima zavetnikoma zoper kugo. Svetnik je bil v 17. stol. na Slovenskem znan, čaščen, imeli so ga za patrona in priprošnjika; na tedanjem Kranjskem mu je bilo posvečenih 11 cerkva (Valvasor 1689, 8. knj.: 565, 727, 731, 735, 739, 759, 762, 776, 786, 790, 818, 832).

S. Severuf je svetnik iz stanu tkalcev (*hkauzij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Mišljen je sv. Severus iz Ravene; preden je postal škof, je bil tkalec (Schauber 1992: 48). Svetnik je bil na Slovenskem v 17. stol. neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Simphorian je svetnik iz stanu kiparjev (*peltaurij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 194).

Mišljen je ali sv. Symphorianus, panonski mučenec (Badurina 1979: 189), ali istoime-

ni mučenec iz Autuna (Schauber 1995: 438). Svetnik s tem imenom je bil na Slovenskem v 17. stol. neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Stephan je svetnik *Najh S. Pomozhnik inu Varih*, ki se zelo odlikuje po modrosti; Boga je prosil celo za svoje sovražnike in še bolj skrbi za svoje častilce: *Oh frezhni tedaj tajfti, kateri timu S. Pomozhniku fe priporozhtijo, dokler takorshne velike gnade s'kust njegovo proshmo dofejheto* (Svetokriški III 1696: 12, 14, 15, 20, 22).

Seveda je mišljen sv. Stephanus, prvi krščanski mučenec (Schauber 1992: 664–666). Z imenom Štefan (*Steffan, Stephan, Steffan* in podobno) so v poznem srednjem veku na Slovenskem imenovali mnogo ljudi (Kos 1939: 153; Kos 1954: 364; Blaznik 1963: 419), kar kaže, da je bil svetnik tedaj priljubljen. Sv. Štefan je bil v 17. stol. na Slovenskem znan in čaščen; na tedanjem Kranjskem mu je bilo posvečenih 31 cerkva (Valvasor 1689, knj. 8: 714, 715, 718, 722, 723, 734, 738, 739, 744, 746, 758, 763, 765, 773, 774, 787, 792, 795, 808, 812, 813, 816, 825, 826, 833, 836). Svetokriški ne omenja svetnikovega zavetništva za konje; v njegovem času je sicer izpričano, da so pred župno cerkvijo sv. Jurija v Nevljah, v kateri je bil tudi oltar sv. Štefana, na štefanovo blagoslavljali konje, kar so na ta dan počeli tudi ponekod drugod na Kranjskem (Valvasor 1689 8. knj.: 778). O tedanji predstavi, da je svetnik tudi zavetnik konj priča lesena plastika iz 17. stol., ki jo hrani Slovenski etnografski muzej v Ljubljani: sv. Štefan v diakonski opravi zaščitniško stoji pred vzpenjajočim se konjem.

S. Theodor je svetnik iz stanu mežnarjev (*meshnarj*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Na katerega svetnika z imenom Theodor je mislil Svetokriški, pisec teh vrstic nisem mogel ugotoviti; med verjetnejše sodijo škof iz Wallisa, nadškof iz Canterburyja in opat iz Carigrada (Schauber 1992: 428, 488). Sicer so v 17. stol. vsaj nekateri izobrazenci mislili, da je z našimi kraji povezan sv. Teodor mučenec, ker so ga mučili v Ogleju (Valvasor 1689, 8. knj.: 570, 581).

S. Thomash de Florentia je bil mesar (Svetokriški V 1707: 37).

Najbrž je mišljen sv. Tomaso Belacci, v Firencah rojeni frančiškan (Schauber 1995: 558). Na Slovenskem je bil v 17. stol. svetnik neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Valentin Mashnik inu Marternik je svetnik *najh S. Pomozhnik*. Ko se je razvedelo, da je z znamenjem križa ozdravil slepo hčerko poganskega sodnika, so k njemu nosili številne bolnike, ki jih je ozdravljajal, med njimi *flafti tajfte, katere Boshja oblaft je metala*, torej tiste, ki so bili božjastni. Valentina bomo *zhaftili, hualili, inu proffili, de bi najhe tehu obvarval pred leto hudo bolesan* (Svetokriški III 1696: 177, 182, 183).

Imenovani je rimski mučenec, katerega najbrž tudi Svetokriški zamenjuje s sv. Valentinom Retijskim (Miklavčič 1968: 461–463; Veriti I 1828: 364, 365; Schauber 1992: 12; Badurina 1979: 580, 581). Zavetništvo zoper božjast je nastalo na podlagi naivne etimologije svetnikovega imena v nemščini Val-entin: Fallsucht (Mezler-Anderberg 1970: 80). Predstave o tem zavetništvu so nazorno širile upodobitve, na katerih ob svetnikovih nogah leži božjastnik ali pohabljenec (Wimmer 1990: 181). V 17. stol. so bile na Kranjskem štiri cerkve, posvečene sv. Valentinu (Valvasor 1689, 8. knj.: 735, 743, 773, 794).

S. Valeria je svetnica iz stanu plemkinj (*shlahntize*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Mišljena je sv. Valeria iz Limogesa, ki je bila zaročena s poganskim vojvodom (Schauber 1992: 635). Na Slovenskem je bila v 17. stol. svetnica neznana ali komaj znana; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjena ne kot cerkvena patrona, ne kot upodobljenka na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Vicotoriuf je svetnik iz stanu viničarjev (*bainzerlij*; gl. S. Abundi, citat; Svetokriški II 1691: 195).

Svetokriški je bržčas mislil na sv. Victorinusa, mučenca in škofa v Poetoviu/Ptuju (Miklavčič 1973: 242–244; Livingstone 1997: 1694; Badurina 1979: 189; Schauber 1992: 567); legende o raznih sv. Victoriusih ne dopuščajo domnev o njihovem družbenem viničarskem izviru. Na Slovenskem je bil v 17. stol. takšen svetnik neznan ali komaj znan; v opisu župnij na tedanjem Kranjskem ni omenjen ne kot cerkveni patron, ne kot upodobljenec na oltarju (gl. Valvasor 1689, 8. knj.).

S. Vid Marternik je svetnik *Nafh Pomožnik*, *Nafh lubi Patron*, ki je brez škode prestal več mučenj, ozdravil hromost rok in odrešil obsedeno dekle (Svetokriški III 1696: 291–298).

Seveda je mišljen sv. Vitus s Sicilije, eden 14 svetih pomočnikov v sili, zlasti zoper božjast (Badurina 1979: 189) oziroma obsedenost in steklino (Seibert 1989: 237; Metford 1983: 257). Slovenska imenska oblika, ki jo uporablja tudi Svetokriški, je bila znana vsaj od 16. stol. (Keber 1988: 384). Svetnik je bil znan in čaščen; v 17. stol. je bilo na tedanjem Kranjskem 23 cerkva, posvečenih sv. Vidu (Valvasor 1689, 8. knj.: 715, 722, 733, 738, 739, 741, 744, 748, 751, 762, 756, 772, 774, 775, 789, 790, 791, 792, 795, 815, 816, 819, 823).

S. Wolphgangus je svetnik, ki mu je Bog dal, tako kot nekaterim drugim svetnikom *eno fujebno mozh*, *imu gnado venih gvishnih potrebah*, *imu bolesnah pomagat taifom*, *kateri andohtlivu se nym perporozhe*. Wolphgangusu je dal *oblast zhefs merfelzo* (Svetokriški III 1696: 434).

Mišljen je Wolfgang Regensburški (Schauber 1995: 559, 560; Attwater 1981: 346). Ponekod so ga uvrščali med 14 svetih priprošnjikov v sili (Seibert 1989: 237). Na zaupanje svetniku kot osebnemu imenskemu patronu kaže že dopasna freskantska upodobitev Volbenka v romarski cerkvi v Crngrobu, pod katero se je podpisal slikar Bolfgangus in svoje delo datiral v l. 1453. Slovenski imenski obliki Bolfenk in Volbenk iz časa Svetokriškega in pred njim sicer nista izpričani (Keber 1988: 126). V 17. stol. so bile na Kranjskem štiri cerkve, posvečene Bolfenu (Valvasor 1689, 8. knj.: 733, 765, 784, 791). Po tedanjem poročilu so v 80. letih 17. stol. v cerkvi sv. Volbenka v Zelšah čudežno ozdravljali slepi, sključeni in hromi bolniki, ki so prosili svetnika za pomoč (Valvasor 1689 8. knj.: 733).

Sklep

Svetokriški je nekajkrat izrecno omenil težave in stiske, zoper katere pomagajo specialni zavetniki in zavetnice. To so:

bolečina: sv. Ignacij

bolezn: sv. Aleš, sv. Anton Padovanski, sv. Gotard

bolezni grla: sv. Blaž

bolezni oči: sv. Lucija

bolezni prsi: sv. Agata

bolezni zob: sv. Polona

božjast: sv. Valentin

dež in toča: sv. Anton Padovanski
izgon zlega duha iz obsedenca: sv. Anton Padovanski
kamni ledvični, žolčni: sv. Liborij
katar: sv. Gotard
kuga: sv. Boštjan, sv. Rok
kužni zrak: sv. Boštjan
mrzlica: sv. Bolfenk
nevarnosti iz zraka: sv. Janez in Pavel
nevarnosti poroda: sv. Anton Padovanski, sv. Marjeta, sv. Ignacij
nevarnosti vode, morja: sv. Miklavž, sv. Anton Padovanski
potres: sv. Kajetan
požar: sv. Florijan
protin: sv. Bonaventura
strela: sv. Elija
vročina: sv. Egidij.

Dobrine, h katerim izrecno pomagajo specialni zavetniki, so v pridigah Svetokriškega omenjene le izjemoma. To so:

blaginja živine: sv. Anton Padovanski
dež: sv. Elija, sv. Anton Padovanski
rodovitnost zemlje: sv. Krištof, sv. Patricij.

Svetokriški je izrecno omenil naslednje stanove, iz katerih izvirajo svetniki in svetnice:

biriči: sv. Apronijan
cesarice: sv. Helena
cesarji: sv. Henrik
čevljarji: sv. Krispin in Krispinijan
dekleta: sv. Evstahija
diakoni: sv. Nikanor
dojilje: sv. Mavra
glasbeniki: sv. Hod (Job?)
gospodične: sv. Flavija Domitila
govorniki: sv. Ivo
grešnice: sv. Pelagija
grofi: sv. Elziar
kaplani: sv. Lucijan
kardinali: sv. Bonaventura
kiparji: sv. Simforijan
ključarji: sv. Renobert
kmetice: sv. Agapita
kmetje: sv. Izidor
knezi: sv. Viljem
kočijaži: sv. Rihard
komedijanti: sv. Genezij
konjarji: sv. Pavel
korarji: sv. Amand
kovači: sv. Eligij

kovači: sv. Evlogij (?)
kraljice: sv. Elizabeta
kralji: sv. Ludvik
krčmarji: sv. Gencijan
krojači: sv. Homobon
lovci: sv. Evstahij
mesarji: sv. Tomaž
meščani: sv. Pavel
meščanke: sv. Julijana
mežnarji: sv. Teodor
mizarji: sv. Jožef
opati: sv. Bernard
organisti: sv. Arnold
papeži: sv. Gregor
pastirji: sv. Ecij
patriarhi: sv. Ciril
peki: sv. Mening
plemiči: sv. Kolumban
plemkinje: sv. Valerija
poddiakoni: sv. Reparat
prostitutke: sv. Marija Egiptovska
rablji: sv. Ciriak
razbojniki: sv. Mojzes
ribiči: sv. Peter
slikarji: sv. Lazar
soproge: sv. Basilisa
škofi: sv. Bonifacij
škofovski namestniki: sv. Landoald
trgovci: sv. Frumencij
tkalci: sv. Sever
vdove: sv. Frančiška
viničarji: sv. Viktorij (Viktorin?)
vojaki: sv. Jurij
volarji: sv. Aleksander
vrtnarji: sv. Fokas
zakristani: sv. Abundi
zdravniki: sveta Kozma in Damijan
zidarji: sv. Maksim, sv. Prokul
župniki: sv. Odulf.

Janez Svetokriški je videl svetniško zavetništvo kot posebno božjo milost, podeljeno svetnikom in svetnicam: *tudi v' Novem Testamenti ima G. Bug svoje lube shlushabnike, inu Svetnike kateri ta pravizhni serd Boshy potalashio, kadar vidio, de nafs hozhe shtraifjat sa volo nashih grehou, satoraj tudi je dal Svetnikom gnado, de nekateri imaiio eno fušebno mozh, inu gnado venih gvishnih potrebah, inu bolesnah pomagat taištom, kateri andohitliuu se nym perporozhe* (Svetokriški III 1696: 434). V številnih pridigah je omenil ali širše obravnaval **106 svetnikov in svetnic, ki jim je prisodil ali nakazal zavetništva**. Seveda ni nameraval obravnavati vseh zavetnikov in zavetnic; izbor kaže

na njegov odnos do zavetništev in svetih oseb, njegovo presojo, kaj je zanimivo za poslušalstvo, in posredno tudi na nagnjenja in predstave vernikov o vlogi in pomenu svetniškega zavetništva. Na vprašanje, kaj je ob tem še določalo njegov odnos, odgovarjajo razmerja vrst svetnikov in svetnic v celotnem njegovem delu.

Razmerje 22:84 oz. 1:3,8 med svetimi zavetnicami in svetimi zavetniki pove malo, saj je blizu ustreznemu razmerju med vsemi tedanjimi svetniškimi osebami; vendarle kaže, da pridigar in posredno njegovo poslušalstvo ni podcenjevalo moči svetnic v razmerju z močjo svetnikov.

Razmerje 38:68 oz. 1:1,78 med svetniki in svetnicami, ki so vključeni v liturgijski koledar, in ostalimi kaže, da se pridigar pri svojem izboru ni zelo naslanjal na uradno liturgijsko svetniško hierarhijo; domnevati moremo, da gre tu tudi na vpliv najširšega kroga vernikov, ki so si ustvarjali svoje predstave o svetniških osebah in njihovem pomenu.

Pridigar je le za 24 svetniških oseb izrecno navedel nadloge oziroma dobrine, zoper katere in h katerim pomagajo specialni zavetniki in zavetnice; med njimi so štiri svetnice. Med temi svetniki in svetnicami je le osem pripadnikov in pripadnic standardnega kroga 14 svetih priprošnjikov v sili (Agata, Blaž, Bonaventura, Krištof, Lucija, Marjeta, Polona, Valentin), oz. še 5 svetnikov (Anton Padovanski, Boštjan, Florian, Miklavž, Rok) iz dodatne skupine dvanajstih, iz katere so v lokalnih ali pokrajinskih različicah zamenjevali nekatere osebe standardnega kroga. Pojem skupine svetnikov zavetnikov v sili se je oblikoval zlasti po veliki epidemiji kuge sredi 14. stol.; število 14 se je ustalilo v 16. stol., sestav pa je bil standarden ali pokrajinsko različen (Badurina 1979: 189; Seibert 1989: 236, 237; Metford 1983: 102; Livingstone 1997: 136). Svetokriški tako nehoti sporoča svojo, pač v 17. stol. na Slovenskem domačo predstavo o sestavi svete štirinajsterice, ki jo potrjujejo tedanji poznani patrociniji in oltarne upodobitve na Slovenskem, med katerimi so iz standardnega kroga redki ali sploh nezastopani zlasti Cirijak, Dionizij, Erazem, Evstahij in Pantaleon. Sicer je pri 24 svetnikih, pri katerih so izrecno navedena specialna zavetništva, treba videti odsev dejanskega svetniškega kulta med preprostimi, večinskimi verniki in ne učene cerkvene hierarhije: med njimi jih je namreč le 11 zastopanih v liturgijskem koledarju.

Svetokriški je izrecno omenil 64 različnih stanov, iz katerih je prišlo 64 svetnikov in svetnic, ki jih je imenoval kot dokaz, da za svetništvo stan ni pomemben. Pri tem moremo sicer domnevati predvsem govorniško baročno zasnovu, v kateri se more prepoznati vsak poslušalec. Ta kajpak tudi sodi med versko izobraževalne naloge tedanjega pridigarstva; ob utrjevanju katolištva nakazuje nove oblike verovanj – v tem primeru širjenje pomena svetniških kultov. Svetniške osebe niso izbrane po hagiografski hierarhiji; med njimi jih je le 11 iz liturgijskega koledarja (Bonaventura, Bonifacij, Elizabeta, Gregor, Izidor, Jurij, Kolumban, Kozma in Damijan, Ludvik, Pavel, Peter). Drugi svetniki in svetnice so manj znani. Pridigar jih je izbral glede na stanove oz. po svojem vedenju o stanovskem izviru svetniških oseb; pri tem se je moral ob domačem in osebnem znanju opreti tudi na nabožno literaturo, ki najbrž ni bila tesneje povezana s svetniškimi kulti na Slovenskem (Smolik 2000: 327; prim. Rupel 1991: XXII, XXIII; Avguštin Škafar 2000: 377). Vsaj deloma je bil v skupini teh primerov vsebovan tudi namen, da bi ponudil potencialne zavetnike stanovom, ki jih niso imeli; tovrstni zavetniki, uveljavljeni v poznem srednjem veku in v začetku novega veka so namreč navedeni precej standardno (Krispin in Krispinijan, Izidor, Eligij, Evstahij, Jožef, Peter, Jurij). Podobno priča o omenjenem namenu tudi zastopanost samo treh svetniških oseb iz štirinajsterice priprošnjikov v sili (Cirijaka, Evstahija in Jurija) med 63. stanovskimi

svetniškimi reprezentanti, čeprav bi pridigar lahko od priprošnjikov npr. predstavil za svetnika iz stanu zdravnikov sv. Pantaleona ali sv. Blaža, za svetnika iz stanu vojakov sv. Ahacija ali sv. Florijana, za svetnika iz stanu plemičev sv. Lenarta, za svetnico iz stanu plemkinj sv. Katarino. Vendar so mehanizmi nastajanja svetniških zavetništev kajpak bolj kakor na dejanske informacije oprti na vizualne svetniške attribute ali splošno znane legende ali uveljavljene božjepotne kraje. Ponujeni izbor zavetnikov stanov med verniki vsaj v tolikšni meri, ki bi pustila sledove v naslednjih dveh stoletjih, na Slovenskem ni bil sprejet.

Janez Svetokriški izrecno navaja samo **26 nadlog in dobrin, zoper katere oziroma h katerim pomagajo specialni zavetniki in zavetnice**. To ni izraz njegovega nezanimanja, temveč podoba zavetništva v 17. stol. Po pričevanju drugih virov, ki so v prejšnjem besedilu omenjeni ob posameznih svetniških osebah, so verniki prosili za pomoč v najrazličnejših tegobah in stiskah zelo različne svetnike; najpomembnejše je bilo zaupanje v svetnikovo moč. In le ob najhujših strahotah, ob kugi, požarih so nastala široko znana specializirana zavetništva. Vsekakor so bila najbolj navadna, potencialno univerzalna zaščitništva, med katerimi je bilo na najvišjem mestu univerzalno zaščitništvo sv. Marije Device.

Podoba svetniškega zaščitništva, o kateri ob drugih sočasnih virih govorijo pridige Janeza Svetokriškega, velja za 17. stoletje. Prej in pozneje je bilo zaščitništvo drugačno.

Specialna svetniška zavetništva so nastajala in se spreminjala v različnih deželah in še bolj v krajih zelo različno (gl. npr. Mezler-Andelberg 1970: 80–84). Za ponazorilo naj omenim nekaj srednjeveških obrtniških zavetnikov. V Ljubljani v 14. stol. je bil patron krznarskega ceha sv. Miklavž; tedaj je imela krojaška bratovščina sedež na oltarju Rešnjega telesa v Miklavževi cerkvi; kovaška bratovščina je imela sedež na oltarju Rešnjega telesa v šempetrski cerkvi, za svojega patrona pa je imela sv. Eligija; še v 15. stol. so imeli torbarji bratovščino Marijinega rožnega venca s sedežem na oltarju v špitalski cerkvi (Otošec 1972: 13–15, 34). Podobno so imeli mariborski krojači l. 1512 svojo bratovščino sv. Ane v tamkajšnji minoritski cerkvi; zavetnik ceha in bratovščine radgonskih padarjev je bil l. 1483 sv. Florijan; vsaj v 17. stol. je bila sv. Marija zavetnica ptujskih pekov in mlinarjev; že l. 1376 je bil god sv. Mihaela dajatveni dan ptujskih pekov (Mezler-Andelberg 1970: 84, 86, 89, 90); mariborska pekovska bratovščina sv. Marije je omenjena l. 1494 (Mlinarič 1991: 88). Sicer se je v poznem srednjem veku prav pri obrtnikih bolj usklajevalo svetniško zavetništvo, ker so obvezno hodili na izobraževalno delo v tuje kraje, vendar nikoli ni postalo enotno.

Pred 17. stol. so v (zelo pomanjkljivih) virih na Slovenskem izpričane prošnje svetniškimi zavetnikom sv. Hemi, sv. Lenartu, sv. Mariji, sv. Petru in zavetnikom v božjepotnih cerkvah nasploh; prosilci romarji iz slovenskih krajev so hodili v domače božjepotne kraje in tudi na znamenite božje poti v tujino (Makarovič 1991: 9, 12–14; Kuret 1989/2: 180–186, 190, 191; Mlinarič 1991: 89–91). O svetniškem zavetnistvu na Slovenskem v poznem srednjem veku in v začetku novega veka posredno priča čaščenje svetnikov, katerih upodobitve so v tedanji umetnosti najštevilnejše. Izjemno mesto zavzema seveda sv. Marija Devica, kar pa velja nasploh še za vsa naslednja obdobja (gl. Menaše 1994). Po številnosti upodobitev so med svetnicami v ospredju najprej Katarina, Barbara, Helena, Marjeta in Doroteja, nekoliko manj Uršula, Lucija, Polona, Ana. Pri svetnikih so bili najpriljubljenjši najprej Peter, Pavel, Jurij, Jakob st., Janez evangelist, Andrej, Krištof in Miklavž. Precej upoštevanji so bili še Jernej, Volbenk, Lenart, Mihael, Simon, Filip, manj pa Lovrenc, Erazem, Martin, Urh, Ahacij,

Štefan in Vid; upodobitve drugih svetniških oseb so redkejše. Med temi svetniškimi osebami jih samo sedem sodi v standardni sestav 14 svetih priprošnjikov v sili (Ahacij, Barbara, Jurij, Katarina, Krištof, Marjeta in Vid), v širšo pokrajinsko zamenjevalno skupino teh priprošnjikov pa še trije (Doroteja, Lenart, Miklavž). Razmerja kažejo, da tedaj specialna zavetništva niso bila poglavitni razlog za priljubljenost svetnikov. Med zavetništvu pri obrambi pred kugo sv. Boštjan in sv. Rok še nista spodrinila sv. Krištofa in tudi varovanje pred ognjem sv. Florijana se je glede na redkost njegovih upodobitev le delno uveljavilo (Makarovič 1991: 19, 20). Slednje tri svetnike, ki so bili v 17. stol. zelo čaščeni, Svetokriški seveda omenja. Naš pridigar nasploh govori o mnogo več svetnikih, kakor je tistih, ki so bili priljubljeni na Slovenskem v poznem srednjem veku, kar je izraz baročne širitve svetniškega kulta in razvoja priljubljenosti svetniških oseb. Pri tem seveda ne gre samo za nove svetnike protireformacijske vneme, med katerimi so značilni npr. sv. Ignacij Loyolski in sv. Frančišek Ksaverij, ki sta bila razglašena za svetnika l. 1622, in sv. Izidor iz Madrida, ki je bil kanoniziran l. 1628, temveč tudi za prej manj poznane antične in zgodnjerednjeveške svete osebe. Presenetljive razlike med priljubljenostjo različnih svetniških oseb pred in v 17. stol. pa razkrijejo imena najštevilnejših svetniških upodobljencev v slovenski srednjeveški umetnosti, ki jih Svetokriški sploh ne omenja: sv. Ahacij, sv. Barbara, sv. Doroteja, sv. Erazem, sv. Lenart, sv. Simon, sv. Urh in sv. Uršula. Odsotnost posredno kaže tudi na razvoj specialnih zavetništev; te svete osebe so v času po Svetokriškem, v visokem baroku in v 19. stol. spet postale priljubljene specialne zavetnice (Ahacij, Barbara in Erazem so npr. sodili med 14 srednjeveških priprošnjikov v sili z določnimi zavetništvu), vsekakor pa so jim pripisovali nova zavetništva, med katerimi je bilo npr. novo in zelo pomembno varstvo živine, ki so ga zaupali sv. Lenartu.

Podoba svetniškega zavetništva, izpričanega pri Svetokriškem, priča o razvojni stopnji, nastali po protestantskih dvomih o upravičenosti svetniških kultov in njihovem odklanjanju. Teološko je bila utemeljena na sklepu tridentinskega koncila, ki je zahteval, naj škofi širijo razlage, po katerih ne gre za božje čaščenje svetnikov in svetnic, temveč za prošnje, naj te svete osebe posredujejo pri Bogu. Kako je svetniški kult in zavetništva doživljala večina vernikov, je seveda drugo vprašanje: na votivnih slikah so praviloma naslikane neposredne božanske milosti svetnikov in svetnic samih. Naj bo tako ali drugače: **v 17. stoletju oblikovano čaščenje svetnikov in svetnic je bila priprava za silovit razmah in uveljavitev novih svetniških kultov in različnih zavetništev v 18. in 19. stoletju.** Med najhujše stiske najštevilnejšega, kmečkega prebivalstva 18. in 19. stol. je sodila goveja kuga, ki je bila sicer znana že prej, toda med l. 1710 in 1874 se je pojavljala povprečno na vsakih šest let; zaradi nje in tudi zaradi boleznih drugih domačih živali so nastajala nova in zelo razširjena svetniška zavetništva (prim. Makarovič 1991: 28–32). Razmerja in odvisnosti med novimi družbenimi položaji in osebnimi negotovostmi, ki so nastajale ob družbenem razslojevanju na vasi v 18. stol., ob agrarnotehnični revoluciji in njenih posledicah, razglasitvah osebne svobode podložnikov in zemljiške odveze ter uveljavljanje industrijske revolucije in njenih silovitih posledic, ki so spreminjale vse, so rodile tudi nove možnosti, nova in različna vrednotenja posameznikov, človeških tisk, nezgod, boleznih, porodov. Enega od izhodov v stiskah je prebivalstvo videlo v svetniških zavetništvih, ki so se spreminjala in razvijala. Ohranjene votivne slike kažejo, kako so različne družbene plasti v različnih obdobjih različno gledale na svetniška zavetništva (gl. Zupan 1964). Kolikor je mogoče soditi po doslej znanih virih, so (z delno izjemo 14. priprošnjikov v sili in z izjemo pomočnikov v najhujših splošnih stiskah: Boštjana, Roka in Florijana) **skoraj vsa specialna svetniška**

zavetništva, ki jih navaja strokovna literatura in jih po nastanku ahistorično postavlja v nedoločeno preteklost, nastala ali pa se vsaj preoblikovala v 18. in 19. stoletju.

Že v 18. stol. se je vedenje o svetniških zavetniških silno razširilo. Nekatera, prej samo krajevno poznana specialna zavetništva so postala splošnejša, nekatera so nastajala na novo. Ta proces so omogočile zlasti podobice, ki so v 18. in 19. stol. postale silno množične: enotne informacije o božjih poteh in zavetniških so ponujale vsem (gl. npr. Lozar - Štamcar 1995). V ta čas sodijo zlasti zavetništva živine, za katera so slovenski kmetje prosili sv. Martina, Jurija, Antona, Lenarta, Vida in Štefana (Narodopisje 1952/2: 141). Nekatero svete pomoči in zavetništva v 19. stol. niso bile več znane, npr. čudežno zdravilno olje sv. Katarine; pri zavetništvu za srečen porod je sv. Ana nadomestila sv. Marjeto, kakor kažejo npr. votivne slike v zbirki Slovenskega etnografskega muzeja, kar je bil dolgotrajen proces, na katerega je vplivala uvedba zapovedanega praznika sv. Ane l. 1584 (Kuret 1989/2: 123; Kuret 1989/1: 504, 505; 516, 517). Druga nova zavetništva so ostala lokalna, ali manj znana, npr. sv. Neže, sv. Blaža in sv. Valentina za živino (Kuret 1989/2: 518, 539, 546) ali sv. Miklavža za žagarje in drvarje, sv. Antona Puščavnika za dobrega moža ali ženo in sv. Krištofa za nosače, voznike in končno že v 20. stol. tudi za avtomobiliste (Kuret 1989/2: 221, 516; Kuret 1989/1: 511).

Literatura

Attwater, Donald

1981 *A Dictionary of Saints*. Penguin Books (11. ponatis).

Avguštin Škafar, Vinko

2000 Teologija Janeza Svetokriškega, v: *Zbornik o Janezu Svetokriškem: prispevki s simpozija v Vipavskem Križu aprila 1999* (ur. J. Pogačnik in Jože Faganel). Ljubljana.

Badurina, Anđelko

1979 *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva* (ur. Anđelko Badurina). Zagreb.

Benedik, Metod

1991 *Zgodovina Cerkve na Slovenskem* (ur. M. Benedik z ur. odborom). Celje.

Blaznik, Pavle

1963 *Srednjeveški urbarji za Slovenijo, Zvezek četrti, Urbarji Freisinške škofije*. Ljubljana.

Ferguson, Georg

1961 *Signs & Symbols in Christian Art*. Oxford University Press.

Furnoagrofot, D.

1968 Erminija ili Nastavlenie v živopisnom iskusstv, sostavlennoe ieromonahom i živopiscem Dionisiem Furnoagrofotom, 1701–1733 god. (prev. iz ruš. v srb.; obj. v: N. Brkić, *Tehnologija slikarstva vajarstva i ikonografija*, Beograd 1968, str. 195–380).

Hall, James

1991 Rječnik tema i simbola u umjetnosti. Zagreb.

Hinnells, John R.

1987 *The Penguin Dictionary of Religions* (ur. John R. Hinnells). Penguin.

Jacobus de Voragine

I 1993 *The Golden Legend (Legenda aurea), Vol. I*. Princeton University Press.

II 1993 *The Golden Legend (Legenda aurea), Vol. II.* Princeton University Press.

Keber, Janez

1988 *Leksikon imen. Izvor imen na Slovenskem.* Celje.

Kos, Milko

1939 *Srednjeveški urbarji za Slovenijo, zvezek prvi, Urbarji Salzburške nadškofije.* Ljubljana.

1954 *Srednjeveški urbarji za Slovenijo, zvezek tretji, Urbarji slovenskega Primorja, drugi del.* Ljubljana.

Kuret, Niko

1989/1 *Praznično leto Slovencev, prva knjiga.* Ljubljana.

1989/2 *Praznično leto Slovencev, druga knjiga.* Ljubljana.

Lozar - Štamcar, Maja

1995 *Podobice, v: Enciklopedija Slovenije, 9. zvezek.* Ljubljana.

Livingstone, E. A.

1997 *The Oxford Dictionary of the Christian Church* (ur. F. L. Cross, 3. izd., ur. E. A. Livingstone). Oxford University Press.

Makarovič, Gorazd

1991 *Votivi.* Ljubljana.

2000 G. Makarovič in Bojana Rogelj Škafar, *Poslikane panjske končnice.* Ljubljana.

2001 Zmajске predstave in njihovi pomeni na Slovenskem, *Traditiones* 30/2, Ljubljana.

Menaše, Lev

1994 *Marija v slovenski umetnosti. Ikonologija slovenske marijanske umetnosti od začetkov do prve svetovne vojne.* Celje.

Metford, J. C. J.

1983 *Dictionary of Christian Lore and Legend.* London.

Mezler-Andelberg, Helmut J.

1970 Zu den Patrozinien der Handwerkerheiligen, v: *Das steierische Handwerk: Meisterschaft als Träger der Kultur und Wirtschaft des Landes, Katalog zur 5. Landesausstellung I. Teil: Handbuch.* Graz, str. 79–93.

Miklavčič, Maks

1968 *Leto svetnikov, Prvi del* (Izdajo pripravila dr. M. Miklavčič in J. Dolenc). Ljubljana.

1970 *Leto svetnikov, Drugi del* (Izdajo pripravila dr. M. Miklavčič in J. Dolenc). Ljubljana.

1972 *Leto svetnikov, Tretji del* (Izdajo pripravila dr. M. Miklavčič in J. Dolenc). Ljubljana.

1973 *Leto svetnikov, Četrty del* (Izdajo pripravila J. Dolenc in dr. M. Miklavčič). Ljubljana.

Mlinarič, Jože

1991 Cerkev na Slovenskem v srednjem veku, v: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem* (ur. M. Benedik z ur. odborom). Celje.

Narodopisje

1952/2 *Narodopisje Slovencev, 2. del* (ur. I. Grafenauer in B. Orel). Ljubljana.

Otorepec, Božo

1972 Rokodelstvo in obrt v srednjeveški Ljubljani, v: *Ljubljanska obrt od srednjega veka do začetka 18. stoletja.* Ljubljana.

Pogačnik, Jože

1990 Janez Svetokriški, v: *Enciklopedija Slovenije*, 4. zvezek. Ljubljana.

2000 *Zbornik o Janezu Svetokriškem: prispevki s simpozija v Vipavskem Križu aprila 1999* (ur. J. Pogačnik in J. Faganel). Ljubljana.

Rupel, Mirko

1991 *Sacrum promptuarium Janeza Svetokriškega* (izbral in ur. M. Rupel). Ljubljana.

Schauber, Vera

1992 V. Schauber in H. M. Schindler, *Heilige und Namenspatrone im Jahreslauf*. Augsburg.

1995 V. Schauber in H. M. Schindler, *Svetniki in godovni zavetniki za vsak dan v letu*. Ljubljana.

Seibert, Jutta

1989 *Lexikon christlicher Kunst*. Freiburg im Breisgau.

Smolik, Marijan

2000 Svetniške (hagiografske) pridige Janeza Svetokriškega, v: *Zbornik o Janezu Svetokriškem: prispevki s simpozija v Vipavskem Križu aprila 1999* (ur. J. Pogačnik in J. Faganel). Ljubljana.

Stele, France

1969 *Slikarstvo v Sloveniji od 12. do srede 16. stoletja*. Ljubljana.

Svetokriški, Janez

I/1 1691 Ioannes Baptista a Santa Cruce etc, *Sacrum promptuarium etc, Pars prima*, Venetiis M.DC.XCI (faksimile). Ljubljana 1998.

I/2 1691 Ioannes Baptista a Santa Cruce etc, *Sacrum promptuarium etc, Subdivisio partis primae*, Venetiis M.DC.XCI (faksimile). Ljubljana 1998.

II 1691 Ioannes Baptista a Santa Cruce etc, *Sacrum promptuarium etc, Pars secunda*, Venetiis M.DC.XCI (faksimile). Ljubljana 1998.

III 1696 Ioannes Baptista a Santa Cruce etc, *Sacrum promptuarium etc, Pars tertia*, Labaci M.DC.XCVI. (faksimile). Ljubljana 1998.

IV 1700 Ioannes Baptista a Santa Cruce etc, *Sacrum promptuarium etc, Pars quarta*, Labaci M.D.CC. (faksimile). Ljubljana 1998.

V 1707 Ioannes Baptista a Santa Cruce etc, *Sacrum promptuarium etc, Pars quinta*, Labaci M.D.CC.VII. (faksimile). Ljubljana 1998.

Valvasor, J. V.

1689 Johann Weichard Valvasor, *Die Ehre des Hertzogthums Crain etc.* (I.–IV. del). Laybach.

Veriti, Franz

I/1828 *Shivljenje svetnikov in preštavni godovi, perve bukve*. V' Ljubljani.

II/1828 *Shivljenje svetnikov, druge bukve*. V' Ljubljani.

III/1829 *Shivljenje svetnikov, špišal Franz Veriti, fajmashter v' Horjulu, tretje bukve*. V' Ljubljani.

IV/1829 *Shivljenje svetnikov, špišal Franz Veriti, fajmashter v' Horjulu, zheterte bukve*. V' Ljubljani.

Wimmer, Otto

1990 *Kennzeichen und Attribute der Heiligen* (bearbeitet von J. Stadlhuber). Innsbruck und Wien.

Zupan, France

1964 *Votivne podobe* (Informativni bilten, Inštitut za sociologijo in filozofijo Univerze v Ljubljani št. 10). Ljubljana.

*Summary***Janez Svetokriški (Ioannes Baptista a Sancta Cruce Vippacensi Capucinus) on Patron Saints**

Janez Svetokriški (Ioannes Baptista a Sancta Cruce Vippacensi Capucinus), a Capuchin preacher, published five extensive volumes of Slovene sermons between 1691 and 1707. Among other themes he also wrote about 106 male and female saints who, according to him, were patron saints. The article contains summaries of his treatises on and mentions of these saints, arranged alphabetically according to the saints' names. The summaries are followed by the author's commentaries on the popularity of these saints on Slovene territory in the 17th century, evident from the church patronages and depictions.

This is followed by an abstract of the above-mentioned summaries from the sermons by Janez Svetokriški. It contains a list of troubles, misfortunes and goods against which, or for which, the corresponding special patron saints are responsible, and a list of institutions from which these patron saints have originated.

Janez Svetokriški wrote about 22 female and 84 male saints, which is a 1:3,8 ratio. Since this ratio approximates the corresponding ratio between the sexes of all saints at that time, Svetokriški had obviously not underestimated the power of the female saints.

38 of the 106 saints had been included in the liturgical calendar; this is a 1:1,78 ratio. It is evident that in his selection of saints the preacher had not truly relied on the liturgical hierarchy of the saints. It may be presumed that this is the result of the influence of the broadest circle of believers who had created their own notions about the importance of individual saints.

Only for 24 special patron saints out of the total of 106 saints the preacher specified the troubles, misfortunes or goods that these patron saints helped to avert or attain; among them are four female saints. The fact that these special features had been mentioned only rarely is the result of the saint cult in which universal patronage prevailed: the most important was the power of the sacred person.

Svetokriški specifically mentioned 64 different professions of 64 different saints; for him this denoted a proof that one's profession is irrelevant for attaining sainthood. This, in part, is a skillful rhetorical maneuver in which each listener may recognize him- or herself, and partly an offer of potential sacred patron saints to professions that had not yet had their own patron saint.

Such sacred patronage, mentioned in Janez Svetokriški's sermons, combined with the data from other sources of that time, reflects the situation such as it was in the 17th century. Before, as well as after that, the situation was different. Patronage of saints was not unified in the Middle Ages; some patron saints gained prominence after the great plague in the middle of the 14th century, while others replaced them toward the end of the Middle Ages. The appearance of the Protestant doctrine in the 16th century brought about the doubt in the justification of the saint cult.

The adoration of saints, as it was formed in the 17th century, denoted the preparation for the full swing and increased importance of new saint cults and various patronages of the 18th and 19th centuries, such as the new patronage cults against the cattle plague, for instance. In the 18th and 19th centuries new forms of communication between believers and their chosen patron saints, for instance with the help of very popular and easily obtainable special cards printed with the images of different saints, enabled a wide unification of certain specialized and old patronages.